2007 ЙИЛ, 13 ФЕВРАЛЬ, СЕШАНБА

Тошкент оқшоми

Газета 1966 йил 1 июлдан чиқа бошлаган

ШАҲАР ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ КУНДАЛИК ГАЗЕТАСИ № 30 (10.839) Баҳоси эркин нархда

ЯНГИЛАНИШ ВА БАРҚАРОР ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИДАН ЯНАДА ИЗЧИЛ ҲАРАКАТ ҚИЛИШ, ХАЛҚИМИЗ УЧУН ФАРОВОН ТУРМУШ ШАРОИТИ ЯРАТИШ — АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗДИР

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ МАЖЛИСИ

2007 ЙИЛ 12 ФЕВРАЛДА ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИНИНГ 2006 ЙИЛДА ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШ ЯКУНЛАРИ ҲАМДА 2007 ЙИЛДА ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШНИНГ ЭНГ МУҲИМ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИГА БАҒИШЛАНГАН МАЖЛИСИ БЎЛИБ ЎТДИ. МАЖЛИСДА ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ КАРИМОВ МАЪРУЗА ҚИЛДИ.

Давлатимиз раҳбарининг маърузасида ислоҳотларни чуқурлаштириш ва иқтисодиётни эркинлаштириш чора-тадбирларини изчил амалга ошириш натижасида иқтисодий ўсишнинг барқарор юқори суръатлари, инфляция даражасининг пасайиши ва халқ фаровонлигининг ошиши тенденциялари мустаҳкамланганлиги қайд этилди.

2006 йил якунлари бўйича ялпи ички маҳсулот 7,3 фоизга, саноат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми 10,8 фоизга, қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш 6,2 фоизга, пулли хизматлар кўрсатиш 19,3 фоизга, пудрат қурилиш ишлари 12,8 фоизга ўсди.

Республика иқтисодиётига жалб этилаётган хорижий инвестициялар, энг аввало, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ҳажмлари ўсди. Жами инвестицияларнинг ярмидан кўпроғи ишлаб чиқариш базасини модернизация қилишга ва технологик жиҳатдан янгилашга, янги асбоб-ускуналар сотиб олишга йўналтирилди. Ташқи иқтисодий фаолият фаол ривожланди, маҳсулотни экспортга чиқариш ҳажмлари кўпаймоқда, ташқи савдо ва тўлов балансларимиз мустаҳкамланмоқда.

Қишлоқ хўжалигида ислоҳотлар давом эттирилмоқда. Бугунги кунда республикада етиштирилаётган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг асосий қисми фермер хўжаликлари ҳиссасига тўғри келади. Қабул қилинган мақсадли комплекс ривожлантириш дастурларининг тизимли амалга оширилиши натижасида аҳолининг иш билан бандлик даражаси ўсди, турмуш даражаси ва сифатининг жадал ошиши таъминланди.

Аҳолининг энг муҳтож тоифаларини ижтимоий қўллаб-қувватлаш бўйича аниқ манзилли чора-тадбирлар ҳамда таълим, кадрлар тайёрлаш, соғлиқни сақлаш ва аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш соҳасидаги мақсадли умуммиллий дастурлар изчил амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ўз маърузасида ҳал қилинмаган мавжуд муаммоларга эътиборни қаратди ва 2007 йил иқтисодий дастурининг энг муҳим устувор йўналишларини белгилаб берди.

Энг аввало, иқтисодиётнинг барқарор ва мувозанатлаштирилган ўсишини таъминлаш, энг муҳим тармоқларни янада таркибий жиҳатдан ўзгартириш, техник ва технологик жиҳатдан янгилаш, шу жумладан, буни тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб этиш ҳисобига амалга ошириш, иш ҳақлари ва аҳоли турмуши сифатини муттасил ошириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик учун қулай иш муҳитини яратиш, хусусий мулкчиликни мустаҳкамлаш, банк-молия тизимида ва коммунал хўжаликда ислоҳотларни чуқурлаштириш ана шулар жумласидандир.

Мажлисда кун тартибидаги масалани муҳокама қилиш давомида Бош вазир ўринбосари Э.Шоисматов, «Ўзбекенгилсаноат» давлат-акциядорлик компанияси раиси Р.Рўзиқулов, Ёғ-мой ва озиқ-овқат саноати уюшмаси раиси М.Ғофуров, Давлат солиқ қўмитаси раиси Б.Парпиев, Давлат божхона қўмитаси раиси С.Носиров, республиканинг бир қатор идоралари раҳбарлари ва вилоятлари ҳокимларининг ҳисоботлари эшитилди.

Мажлисда муҳокама қилинган масалалар юзасидан тегишли қарорлар қабул қилинди.

(ЎзА)

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ 2006 ЙИЛДА МАМЛАКАТНИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШ ЯКУНЛАРИ ВА 2007 ЙИЛДА ИҚТИСОДИЙ ИСЛОҲОТЛАРНИ ЧУҚУРЛАШТИРИШНИНГ ЭНГ МУҲИМ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИГА БАҒИШЛАНГАН ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИ МАЖЛИСИДАГИ МАЪРУЗАСИ

Ҳурматли мажлис иштирокчилари!

Бугунги йиғилишимиздан кўзланган асосий мақсад – юртимизда амалга оширилаётган ислоҳотлар натижаларини ва 2006 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунларини танқидий баҳолаб, 2007 йилдаги муҳим ҳаётий аҳамиятга эга бўлган устувор вазифа ва йўналишларни белгилаб олишдан иборат.

Ўтган йил якунларини таҳлил қилар эканмиз, қуйидаги ўта муҳим ва ўзига хос жиҳатлар ва хулосалар ҳақида қисқача тўхталиб ўтмоқчиман.

Биринчидан, Халқаро валюта жамғармасининг иқтисодиётимизнинг ўтган йилги ривожланиш якунлари бўйича берган баҳолари, яъни ялпи ички маҳсулотимизнинг юксак ўсиш суръатлари ва макроиқтисодий ривожланиш натижалари, олтин-валюта заҳирасининг ошиши ва тўлов балансининг барқарорлигини таъминлайдиган экспорт ҳажмининг мисли кўрилмаган даражада кўпайиши барчамизни қувонтиради, албатта.

Давлат бюджети 93 миллиард сўм ёки ялпи ички маҳсулотга нисбатан 0,5 фоиз профицит билан бажарилди. Олиб борилаётган қатъий пул-кредит сиёсати ва пул айланмасининг изчил назоратда тутилиши монетар кўрсаткичларнинг барқарор даражасини таъминлаш, инфляция суръатини пасайтириш ва уни 6,8 фоизга олиб келиш имконини берди.

2006 йилда ялпи ички маҳсулот 7,3 фоизга ўсди. Ишлаб чиқариш ҳажмининг саноатда 10,8, қишлоқ хўжалигида 6,2 фоизга ошгани, инвестицияларнинг 11,4, қурилиш-пудрат ишларининг 12,8, хизмат кўрсатиш соҳасидаги кўрсаткичларнинг 19,5 фоизга ўсгани иқтисодий ривожланишнинг асосий омиллари бўлиб хизмат қилди.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, ўтган йилда эришилган ана шундай ўсиш суръатлари ва юксак макроиқтисодий кўрсаткичлар жамиятимизнинг барча соҳаларини тубдан ислоҳ қилиш ва янгилаш бўйича амалга оширилган кўп йиллик машаққатли ва мураккаб ишларнинг мантиқий натижаси, мамлакатимиз иқтисодиётини изчил ва барқарор ривожлантиришнинг амалий намоёни бўлди.

Масалан, 2006 йилда иқтисодиётнинг ўсиши, солиштирма нархларда олиб қараганда, 2000 йилга нисбатан 45 фоизни ташкил этди, бунда саноат ишлаб чиқариши 1,6 марта, қишлоқ хўжалиги 1,5 баробар, ташқи савдо айланмаси 1,7 марта, экспорт ҳажми 1,9, олтин-валюта заҳираси 3,7 баробар, реал иш ҳақи эса 4 марта ошганини кўриш мумкин. Шу билан бирга, инфляциянинг йиллик даражаси 4 мартадан зиёд пасайганини ҳам қайд этиш лозим.

Айни пайтда, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш борасида ҳам жиддий ютуқларга эришилди. Бунинг натижасида саноатда меҳнат унумдорлиги 1,7 марта ошди.

Шуниси диққатга сазоворки, ялпи ички маҳсулотнинг юқори суръатлар билан ўсиши анъанавий хомашё тармоқлари ҳисобидан эмас, жаҳон бозоридаги қулай конъюнктура ва айрим хомашё турлари ҳамда материаллар нархининг юқорилиги ҳисобидан эмас, балки биринчи навбатда рақобатга бардошли тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқариш ҳамда замонавий хизмат кўрсатиш соҳаларини жадал ривожлантиришни белгилаб берадиган жиддий таркибий ўзгаришлар ва ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш эвазига таъминланмоқда.

2006 йилда саноатнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 2000 йилдаги 14,2 фоиз ўрнига 22,1 фоизни, хизматлар кўрсатиш соҳасининг улуши 30 фоиз ўрнига 39,5 фоизни ташкил этди. Қишлоқ хўжалигида эса аксинча – бу кўрсаткич пасайиб, 32 фоиздан 24 фоизга тушди.

Ёқилғи-энергетика мажмуаси ва рангли металлургия тармоқлари юқори суръатларда ўсди. Ўтган йили фақат ёқилғи-энергетика мажмуасини ривожлантириш, реконструкция ва модернизация қилиш учун 250 миллион доллар ҳажмидаги хорижий сармоя жалб қилинди.

2006 йилда ўсиш суръати машинасозлик ва металлни қайта ишлаш саноатида 25,7 фоиз, кимё ва нефтькимё саноатида 19,6 фоиз, озиқ-овқат соҳасида 28 фоиз, енгил саноатда 20 фоиз, ёғочни қайта ишлаш ва мебель саноатида 18 фоиз, қурилиш материаллари саноатида 12 фоизга ошди.

Иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришлар, хўжалик юритувчи субъектларнинг ишлаб чиқариш фаоллигини ошириш ва молиявий барқарорлигини таъминлашда пухта ўйланган, биринчи навбатда солиқ юкини камайтиришга қаратилган солиқ сиёсатининг ўтказилиши муҳим аҳамият касб этди. Ўтган йили юридик шахслар даромадлари (фойда)дан олинадиган солиқ ставкалари 15 фоиздан 12 фоизгача, дивиденд ва фоизлардан олинадиган солиқ 15 фоиздан 10 фоизгача, ягона ижтимоий тўлов эса 31 фоиздан 25 фоизгача камайтирилди. Экология солиғи бутунлай бекор қилинди.

Солиқ имтиёзларидан фойдаланиш натижасида республикамиз корхона, компания ва хўжаликлари 2006 йилда ўз молиявий ресурсларини қўшимча равишда 425 миллиард сўмга кўпайтирди. Бу эса инвестицияларнинг ўсиши, корхоналарнинг айланма маблағини тўлдириш ва меҳнатга ҳақ тўлашни ошириш учун қўшимча манба бўлиб хизмат қилди.

Иккинчидан, бозор ислоҳотларини чуқурлаштириш, иқтисодиётни эркинлаштириш ва мулк ҳуқуқини ҳимоя қилишни мустаҳкамлашга қаратилган чораларнинг амалга оширилиши мамлакатимизда инвестиция муҳитини яхшилаш ҳамда ҳажми тобора ортиб бораётган хорижий сармояларни жалб қилишда ижобий таъсир кўрсатди.

2006 йилда молиялашнинг барча манбалари ҳисобидан ўзлаштирилган капитал маблағлар ҳажми 3 миллиард 140 миллион АҚШ долларига тенг даражани ташкил этди.

Иқтисодиётга йўналтирилган сармояларнинг қарийб 50 фоизи технологияларни янгилаш ва замонавий ускуналар харид қилишга сарфланди.

Барча сармояларнинг 77,5 фоизини ташкил этадиган марказлашмаган сармояларнинг асосий ўсиши хорижий инвестицияларни тўғридан-тўғри жалб қилиш, корхоналарнинг ўз маблағи ва банк кредитлари ҳисобидан таъминланди.

Натижада йил давомида Қўнғирот сода заводи, Тўполанг ГЭСи ишга туширилди, "Ўзметкомбинат" акциядорлик ишлаб чиқариш бирлашмасида мис ва унинг қуйилмаларидан тасма ленталарини ишлаб чиқариш йўлга қўйилди, "Кўкдумалоқ" қўшма корхонасида газни қайта ишлаш қувватининг биринчи навбати фойдаланишга топширилди, Фарғона нефтни қайта ишлаш заводида газни қисмларга ажратадиган қурилма, Газли-Саримой газ қувури қурилиши, тўқимачилик саноатида эса 11 та инвестиция лойиҳаси якунига етказилди, саноатнинг қатор етакчи тармоқларида йирик инвестиция лойиҳаларини амалга оширишга киришилди.

Тошгузар-Бойсун-Қумқўрғон темир йўли қурилиши, Тошкент иссиқлик электр станциясини модернизация этиш, Навоий шаҳри аэропортини реконструкция қилиш, Резаксой ва Ҳангаронсой сув омбори ҳамда бошқа объектлар барпо этиш билан боғлиқ йирик лойиҳаларни амалга ошириш давом этмоқда. Арис-Ўзбекистон темир йўл тармоғи электрлаштирилди. Йўловчи ташиш поездларининг янги тезюрар йўналишлари ишга туширилди.

Йўл қурилиши дастурининг амалга оширилиши туфайли 2006 йилда халқаро транспорт тармоғи таркибига кирадиган 130 километр автомобиль йўли реконструкция қилинди, умумий фойдаланишда бўлган 2400 километр йўл таъмирланди, 34 та кўприк қурилди.

(Давоми 2- бетда).

XXI АСР САДОСИ

БАРЧА МАНБАЛАРДАН ОЛИНГАН СЎНГГИ ХАБАРЛАР

МАМЛАКАТИМИЗДА

● Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академиясида касаба уюшмалари марказий Кенгашлари ва Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ташкилотлари бирлашмалари Кенгашлари раислари ҳамда федерация кенгаши девони бўлим мудирларининг махсус семинари очилди. Унда мамлакатимизда аҳолини ижтимоий ҳимоялашга, айниқса халқимизнинг меҳнат билан банд қисми манфаатларини ҳуқуқий, иқтисодий, маънавий муҳофаза қилишга, фаровонлигини янада оширишга алоҳида эътибор қаратилаётгани таъкидланди.

● Кеча Олий Мажлис Қонунчилик палатасидаги Ўзбекистон Халқ демократик партияси фракциясининг йиғилиши бўлиб ўтди.

● Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгашида ўтказилган йиғилишда Орол бўйи минтақасида Ижтимоий ҳимоя йилида ЮНИСЕФ — Халқаро болалар фонди ташаббуси билан амалга оширилиши кўзда тутилаётган ишлар кўлами кўриб чиқилди. Тадбирда сўзга чиққанлар аёллар саломатлигини муҳофаза қилиш бўйича ишларни кучайтириш, улар ўртасида турли касалликларнинг олдини олиш зарурлиги тўғрисида тўхталиб ўтдилар.

● Муқимий номли Қўқон давлат педагогика институтида «Фуқаролик жамиятини шакллантиришда сиёсий партияларнинг ўрни ва роли» мавзуида илмий-амалий анжуман бўлиб ўтди.

● Тошкент туманидаги бир гуруҳ чорвадор фермерлардан ташкил топган делегация Хитой Халқ Республикасининг Урумчи шаҳрида бўлиб қайтди. Музокаралар давомида Хитойнинг «Синдян Хуасин» компанияси билан ҳамкорликда туман фермер хўжаликларига 220 бош зотдор сермаҳсул қорамоллар келтирилиши юзасидан шартнома имзоланди.

● Қибрай туманида февраль ойи «Ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш ойлиги» деб эълон қилинди. Шу муносабат билан туман ҳокимлиги ҳамда «Маҳалла» жамғармаси ташаббуси билан қишлоқ фуқаролар йиғинлари ҳудудларида ўтказилган ҳашарда 4 минг киши қатнашди.

ЖАҲОНДА

● Кеча Россия Федерацияси Президенти Владимир Путиннинг Яқин Шарқ мамлакатлари бўйлаб сафари бошланди. Россия Президенти дастлаб Саудия Арабистонида бўлиб, мамлакат бизнесменлари билан учрашди. Учрашувда турли соҳалар бўйича ҳамкорлик алоқаларини кенгайтириш хусусида сўз борди. В.Путин шунингдек Қатар ва Иордания мамлакатларида ҳам бўлади.

● Туркманистон марказий сайлов комиссияси куни кеча бўлиб ўтган Президент сайловларининг дастлабки якунларини чиқарди. Маълумотларга кўра ушбу муҳим сиёсий тадбир сайловчиларнинг жуда фаоллигида ўтган ва унда 99 фоиз сайловчи овоз берган. Президентлик сайловларининг якунлари эртага эълон қилинади.

● Ҳиндистоннинг Hindalco inductries компанияси жаҳондаги энг йирик алюминий компанияларидан бири бўлмиш Hovetisni харид қилишга розилик билдирди. Битим қиймати Шимолий америкалик ишлаб чиқарувчиларнинг 2,4 миллиард долларлик қарзини ҳам қўшиб ҳисоблаганда 5,9 миллиард долларни ташкил этади. Шуни таъкидлаш керакки, Hovetis алюминий ва алюминий банкаларни ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш бўйича жаҳондаги энг йирик компаниялардан бири бўлиб унинг ишчи ва ходимлари сони 12,5 минг кишини ташкил этади.

● Россиянинг Узоқ Шарқ ва Сибирь ўлкаларида грипп эпидемияси юқори даражага чиқди. Ушбу ҳудудлардаги кўплаб мактаблар вақтинчалик ёпилмоқда. Эпидемиянинг Россиянинг Европа қисмига ўтиш хавфи ҳам мавжуд.

● Кеча Ироқ пойтахти Бағдод шаҳри бозорларида яна бир нечта портлашлар содир этилди. Сўнгги маълумотларга кўра, ушбу террорчилик ҳаракатлари натижасида 68 киши ҳаётдан кўз юмди, 200 дан ортиқ киши турли даражадаги тан жароҳатларини олди.

● АҚШнинг Лос-Анжелес шаҳрида кеча 108 номинация бўйича анъанавий нуфузли «Гремми» мусиқий мукофотларини топшириш маросими бўлиб ўтди.

● Россиянинг «Автотор» концерни ва Хитойнинг Chery компанияси Калининград областида йирик автомобиль заводини қуриш юзасидан келишиб олишди. Ушбу корхонанинг лойиҳа қуввати йилига 200 мингта автомобилни ташкил этади. Мутахассисларнинг фикрича, хитойликлар автомобиль нархини пасайтириш ҳисобига халқаро бозордан ўз ўрнларини топишади.

● Австралиянинг жанубий қисмида жойлашган ғорларнинг биридан бундан 100 минг йиллар муқаддам яшаган ҳайвонларнинг жуда яхши сақланган суяклари топилди. Мутахассислар компьютер технологияларидан фойдаланган ҳолда уларнинг қиёфасини тиклашганида ҳайвонларнинг уч метрли баҳайбат кенгуру ва халтачали шер эканлиги аниқланди.

ОБ-ҲАВО МАЪЛУМОТИ

Гидрометеорология хизмати марказининг хабар беришича, 14 февраль куни Тошкентда ҳаво ўзгариб туради, ёғингарчилик бўлмайди. Кечаси ва эрталаб айрим жойларга туман тушади. Шарқдан секундига 3-8 метр тезликда шамол эсади. Кечаси 1 даража совуқ, 1 даража илиқ, кундузи 10-12 даража илиқ бўлади.

№ 30 (13.02.2007)

ЯНГИЛАНИШ ВА БАРҚАРОР ТАРАҚҚИЁТ ЙЎЛИДАН ЯНАДА ИЗЧИЛ ҲАРАКАТ ҚИЛИШ,

(Давоми. Боши 1- бетда).

Умумий қиймати 186 миллион доллар бўлган, тўғридан-тўғри жалб этилган хорижий сармоялар иштирокида 53 та лойиҳа бўйича маблағларни ўзлаштириш якунланиб, маҳсулот ишлаб чиқариш бошланди. Жумладан, "Ўзбекенгилсаноат" давлат акциядорлик компаниясида – 11 та лойиҳа, Алоқа ва ахборотлаштириш агентлигида – 4 та, "Ўзбек-чарм-пойабзали" акциядорлик компаниясида – 2 та ва республикамизнинг турли ҳудудларида 31 та лойиҳа амалга оширилди.

Учинчидан, одамларда мулкка бўлган муносабатни ўзгартириш, деҳқонларимизда ерга эгалик ҳиссини шакллантиришга қаратилган иқтисодий ислоҳотларнинг изчил амалга оширилиши натижасида қишлоқ хўжалиги соҳасида чуқур ўзгаришлар рўй бермоқда. Қишлоқ меҳнаткашларининг дунёқараши ўзгармоқда, уларда ташаббускорлик, тадбиркорлик, ер ҳамда сув ресурсларига масъулият ва тежамкорлик билан муносабатда бўлиш каби фазилатлар янада яққол намоён бўлмоқда.

Ҳеч шубҳасиз, бугунги кунда қишлоқ хўжалиги самарадорлигини тубдан ошириш, сўнгги йилларда пахтачилик, галлачилик ва мева-сабзавотчиликда мўл ҳосил етиштириш, ишлаб чиқариш ҳажмларининг ўсишида чуқур ўйланган ва изчиллик билан амалга оширилаётган ислоҳотлар асосий омил бўлаётганини барчамиз яхши англаймиз.

Шуни мамнуният билан қайд этиш жоизки, фермер хўжаликлари амалда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг асосий шаклига, уни барқарор ривожлантиришни таъминлашда етакчи ҳаракатлантирувчи кучга айланди.

Ҳозирги пайтда республикамизда 190 мингга яқин фермер хўжалиги фаолият кўрсатмоқда ва уларда салкам 1,4 миллион киши меҳнат қилмоқда.

Агар 2000 йилда етиштирилган пахта ҳосилининг 21 фоизи фермер хўжаликлари ҳиссасига тўғри келган бўлса, 2006 йилда бу кўрсаткич 86 фоиздан ошиб кетди, бошоқли дон экинлар етиштириш бўйича эса 2000 йилда 15 фоизни ташкил этган бўлса, ўтган йили 75 фоиздан иборат бўлди.

Биргина 2006 йилнинг ўзида 666 та ширкат хўжалигини қайта ташкил этиш ҳисобидан 74 мингта фермер хўжалиги тузилди, уларнинг ярмидан кўпи мева-сабзавотчиликка ихтисослашганини таъкидлаш лозим.

Қишлоқ жойларда бозор иқтисодиёти тамойилларига асосланган меҳнат кооперациясининг янги шакллари, янгича хўжалик муносабатлари тизими қарор топмоқда.

Жумладан, фермер хўжаликлари томонидан мева-сабзавот маҳсулотлари ва узум етиштиришга ҳамда уларни қайта ишлашга ихтисослашган қарийб 200 та агрофирма ташкил этилди, қишлоқ хўжалиги соҳасида ишлаб чиқаришга хизмат кўрсатиш, транспорт хизмати, маҳсулотларни қадоқлаш, жойлаш ва экспорт қилиш ҳамда шу каби бошқа хизматлар кўрсатиш бўйича ишлаб чиқариш ва бозор инфратузилмаси шакланмоқда.

Тўртинчидан, миллий иқтисодиётимизнинг экспорт салоҳияти жадал ривожланиб, тобора рақобатга бардошли бўлиб бораётгани 2006 йилда эришган асосий натижаларимиздан бири бўлди.

Экспорт корхоналаримиз фаолиятининг энг муҳим йўналишига, бутун иқтисодиётимизнинг ривожланиш натижаларини баҳолаш мезонига айланди.

Бугунги кунда деярли кўпгина тармоқ ва корхоналаримиз ташқи иқтисодий фаолиятга тўлиқ жалб этилган бўлиб, ташқи бозорларни фаоллик билан ўзлаштирмоқда.

Биргина 2006 йилнинг ўзида товар маҳсулотларини экспорт қилиш ҳажми 31,5 фоизга ўсиб, 2000 йилга нисбатан 2 мартадан кўпроқ ортди.

Ташқи савдо айланмасининг ижобий сальдоси йил давомида қарийб 2 миллиард АҚШ долларигача ўсди.

Шу борада эътиборингизни муҳим бир масалага қаратмоқчиман.

Экспорт ҳажмининг ана шундай ўсиши биз учун анъанавий ресурслар бўлмиш пахта толаси, қимматбаҳо металлар ва турли хомашё етказиб бериш ҳисобига эмас, балки асосан автомобиллар, нефть-кимё ва металл маҳсулотлари, минерал ўғитлар, ип-калава ва газлама, трикотаж буюмлар, сим-кабель маҳсулотлари, қурилиш материаллари ва бошқа шу каби кўплаб экспорт товарлари ҳажми ва турларини кўпайтириш эвазига таъминланмоқда.

Буни экспорт ҳажмида тайёр маҳсулотлар ва хизматларнинг улуши 53 фоиздан ошгани, пахта толасининг улуши эса 17 фоизгача камайгани ҳам яққол тасдиқлайди.

Бешинчидан, 2006 йилда аҳоли бандлигини ошириш, халқимиз турмуш даражасини босқичма-босқич юксалтириш йўлида сезиларли қадамлар қўйилди.

Барча тоифадаги ишчи-ходимларнинг реал иш ҳақи ўтган йилда 36 фоизга ўсди.

Ўтган йили иқтисодиётимизда амалга оширилган таркибий ўзгариш ва ўсиш суръатлари, кичик бизнес ва тадбиркорликни рағбатлантириш, хизмат кўрсатиш соҳасини жадал ривожлантириш, одамларимизга касаначиликнинг турли шакллари билан шуғулланиши учун шарт-шароит яратиб бериш, муҳтож оилаларни чорва моллари билан таъминлаш борасида қилинган кўпгина ишлар туфайли мамлакатимизда қарийб 570 мингта иш ўрни яратилди.

Айниқса, 2006 йилда йирик саноат корхоналари билан кооперациялашиш негизида касаначилик фаол ривожланиб, бунинг натижасида 60 мингдан зиёд иш ўрни ташкил этилди.

Мана шу билдирилган фикрлар нуқтаи назаридан ҳар қайси ҳоким ўз вилоятида қандай иш қилингани ҳақида ҳисоб берса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Шуни таъкидлаш жоизки, биз катта сармоя, маблағ талаб қилмайдиган касаначиликни йўлга қўйиш мақсадида жойлардаги ишлаб чиқариш корхоналарида бекор ётган турли хил дастгоҳ ва ускуналарни қўлидан иш келадиган сдамларга, оилаларга бердик. Натижада 60 минг одам, 60 минг оила қўшимча даромадга эга бўлди. Шу одамларнинг, айтиш мумкинки, дунёқараши ўзгарди. Улар энди ўз оиласи, болалари олдида бошини кўтариб яшайди, эл-юрт, Ватан равнақига ўз ҳиссасини қўшади.

Шу маънода, бу масала бўйича ибратли тажрибаларни ўрганиш, кенг тарғиб этиш албатта фойдадан холи бўлмайди.

Иқтисодиётимизда қўлга киритилган марралар ҳақида гапирганда, шуни айтиш керак, бугунги дунёда нуфузли ташкилот бўлмиш Халқаро валюта жамғармасининг берган баҳоси кўп нарсани англатади. Бундай ютуқлар замирида нима турибди? Албатта, пешона тери ва қаттиқ меҳнат.

Энг муҳими, инсон аниқ мақсад сари интилса, унга барча шарт-шароит яратиб берилса, моддий ва маънавий жиҳатдан рағбатлантирилса, у энг юксак марраларни эгаллашга қодир бўлади. Бизнинг мутахассислар, ёшларимиз қандай замонавий, юксак технологияларни ўзлаштира олаётганини кўриб турибмиз. Бугун касб-ҳунар коллежларини, олий ўқув юртларини битираётган болаларимиз ҳеч кимдан кам эмас.

Бу гаплардан мақсад шуки, биз ҳеч қачон Ўзбекистон эришган ютуқларни рўкач қилиб, қуруқ мақтаниш йўлига ўтганимиз йўқ ва ўтмаймиз ҳам.

Аксинча, бу борада реал натижалар ҳақида гапириш ўринли бўлади, деб ўйлайман. Масалан, таълим-тарбия ва соғлиқни сақлаш соҳасидаги ютуқларимизни олайлик. Бугун замон шиддат билан ўзгаряпти – унга ҳамқадам бўлиб яшаш ва ишлаш керак. Бунинг учун эса аввало интеллект, ақл-заковат керак.

Йилнинг ҳар чорагида ўтказиладиган ижтимоий ҳисоботлар натижаларига кўра, ўтган йили аҳолининг бандлиги 2,7 фоиз, шу жумладан, саноатда 9 фоиз ўсган, қишлоқ хўжалигида банд бўлганларнинг сони эса 4 фоизга камайган.

Аммо, бу йўналишда амалга оширилган ишларга қарамасдан, бугунги кунда мамлакатимизда вақтинчалик ишларда банд бўлганлар сони салкам 300 минг нафарни ташкил этаётганига, 560 мингдан зиёд киши ёки меҳнатга лаёқатли фаол аҳолининг қарийб 5 фоизи ишга жойлашишга муҳтож эканига алоҳида эътибор қаратишимиз зарур.

Бундай ҳолат аҳоли бандлиги муаммолари ҳали-бери ижтимоий сиёсатимизнинг зудлик билан ҳал қилиш талаб этиладиган ўткир ва долзарб масаласи бўлиб қолаётганини кўрсатади ва бу соҳада давлат ва жамоат ташкилотлари, аввало, маҳаллий ҳокимиятлар томонидан амалга оширилаётган барча ҳаракатларимизни янада кучайтиришни талаб қилади.

2006 йилда аҳолининг кам таъминланган ва муҳтож қатламларини ижтимоий қўллаб-қувватлаш ва уларга моддий ёрдам кўрсатиш борасида аниқ йўналтирилган самарали чора-тадбирларни амалга ошириш, таълим, кадрлар тайёрлаш, соғлиқни сақлаш ва аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш соҳаларида мақсадли умуммиллий дастурларни ҳаётга татбиқ этиш масалаларига катта эътибор қаратилди.

Фақатгина «Ҳомийлар ва шифокорлар йили» дастурида кўзда тутилган тадбирлар ижроси учун қарийб 284 миллиард сўм, жумладан, 133 миллиард сўм бюджет маблағи, 151 миллиард сўмдан зиёд идора ва ташкилотлар, ҳомийлар маблағи сарфлангани ҳам шундан далолат беради.

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини амалга ошириш натижасида 1997 йилдан буён касб-ҳунар коллежлари ва академик лицейларда иқтисодиётимизнинг турли соҳа ва тармоқлари учун қарийб 600 минг нафар малакали ёш кадрлар тайёрланди.

Мана бу бизнинг катта ютуғимиз. Биз 600 минг ёш, келажакка интилган, кўзлари ёниб турган йигит-қизларимизни ҳаётга тайёрладик. Уч йиллик ўқиш давомида замонавий касб ва дунёқараш эгаси бўлган, хорижий тилларни пухта биладиган ёш авлодимиз ҳаётга кириб келмоқда.

Биргина 2006 йилнинг ўзида 8 минг ўқувчи ўрнига эга бўлган 6 та академик лицей ва 70 минг ўринли 124 та касб-ҳунар коллежи қуриб, фойдаланишга топширилди, 8,7 миллиард сўмлик ва 15 миллион АҚШ доллари миқдоридаги ўқув-лаборатория жиҳозлари харид қилинди.

Мактаб таълимини ривожлантириш дастурига мувофиқ, 2006 йилда 61 та янги мактаб қуриб, фойдаланишга топширилди, 385 та мактаб капитал реконструкция қилинди, 530 та мактаб эса таъмирланди.

Фурсатдан фойдаланиб, яна бир масалани ўртага қўйиш жоиз, деб биламан. Агар биз 1997 йили Кадрлар тайёрлаш миллий дастурини қабул қилмасак, лицей ва коллежларни қуриш, нафақат қуриш, балки жиҳозлаш, уларда ишлайдиган малакали педагогларни, тегишли дастурларни тайёрлашни йўлга қўймасак, бу даргоҳларни битириб чиқадиган ёшларни ишга жойлаш масаласини ўйламасак, айтинглар, нима бўлар эди?

Фарзандлари келажагини ўйлаб яшаш – ўзбек миллатига хос фазилат.

Бугун мана шу дастурни бутун дунё эътироф этмоқда. Лицей ва коллежларни битирган мингминглаб ёшларимиз нафақат юртимизда, балки хорижий мамлакатларда ҳам муваффақиятли ишламоқда.

Шу маънода, мамнуният билан айтиш мумкинки, мана шу ўн йил биз учун бекор ўтгани йўқ. Бу ишларимизнинг дастлабки ҳосилини кўра бошладик. Бизнинг ишимизга кимки баҳо бермоқчи бўлса, ана шу ёшларга, уларнинг онги ва дунёқарашига боқсин.

Ўқитувчилар ва умумтаълим муассасалари ходимларини моддий рағбатлантириш ҳамда уларнинг меҳнатига ҳақ тўлашнинг сифат жиҳатидан мутлақо янгича усуллари жорий этилди. Барча мактабларда меҳнатда ўрнак кўрсатган халқ таълими ходимларини рағбатлантиришга қаратилган мактаб директори фондлари тузилди ва ўтган йили шу фондлар орқали 190 минг нафарга яқин ўқитувчи рағбатлантирилди.

Соғлиқни сақлаш тизимини такомиллаштириш ва аҳолига тиббий хизмат кўрсатиш сифатини ошириш, мамлакатимизда спортни, биринчи галда, болалар спортини ривожлантириш, тиббиёт ходимлари ва ижтимоий соҳа ходимлари меҳнатини рағбатлантириш масалаларига катта эътибор қаратилди.

Мамлакатимизнинг ўтган йилдаги ижтимоий-иқтисодий ривожланиш натижаларига якун ясар эканмиз, ҳақиқатан ҳам, 2006 йил – бозор иқтисодиёти ва демократия йўлида чуқур ислоҳотлар амалга оширилган, иқтисодиётимиз юксак суръатлар билан ривожланган, эл-юртимизнинг турмуш даражасини юксалтириш борасида ижобий ўзгаришларга эришилган йил бўлди, деб ишонч билан айтишга барча асосларимиз бор.

Халқимизнинг белни маҳкам боғлаб, пешона тери тўкиб қилган машаққатли меҳнати эвазига эришилган бу ютуқлар, ўз навбатида, янгиланиш ва барқарор тараққиёт йўлидан янада қатъий ва изчил ҳаракат қилишимиз учун мустаҳкам замин бўлиб хизмат қилиши муқаррар.

Қадрли юртдошлар!

Биз 2007 йилги истиқбол кўрсаткичлари ва иқтисодиётни ривожлантиришнинг асосий устувор йўналишларини белгилар эканмиз, аввало, мамлакатимизни модернизация қилиш ва демократик янгилаш, жамиятни эркинлаштириш, аҳоли турмуш даражасини юксалтириш борасида амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотларни янада чуқурлаштириш заруратидан келиб чиққан ҳолда иш олиб боришимиз лозим.

Шу борада иқтисодиётимизни ривожлантиришда қандай устувор йўналишлар кўзда тутилмоқда?

Албатта, олдимизда турган вазифалар кўп, лекин ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган ҳаётий масалаларнинг жиловини қўлда маҳкам ушлаб турмасак, кўзлаган натижага эриша олмаймиз.

Биринчи навбатдаги ҳал қилувчи асосий вазифа – бу иқтисодиётнинг барқарор ва мутаносиб суръатларда ўсиши ҳамда таркибий ўзгаришлар ва модернизациялашни таъминлаш, унинг энг муҳим тармоқларини техник ва технологик жиҳатдан янгилаш, солиқ сиёсатини янада эркинлаштиришдан иборат.

Барчамизга маълумки, мамлакатимиз Олий Мажлиси томонидан 2007 йил учун мўлжалланган иқтисодий ва ижтимоий ривожланишнинг асосий кўрсаткичлари тасдиқланган. Жорий йилда ялпи ички маҳсулот ҳажми 7,7 фоиз, саноат ишлаб чиқариши 7,8 фоиз, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқариш ҳажми 5 фоиз ўсишини таъминлаш, иқтисодиёт тармоқларини ривожлантиришга жалб этиладиган инвестициялар ҳажмини эса 25,5 фоизга кўпайтириш белгиланган.

Шу билан бирга, қатъий молия-кредит ва пул сиёсатини юритиш ва шу асосда йил давомида инфляция даражасини 5-7 фоизгача қисқартириш кўзда тутилган.

Солиқ сиёсатини янада эркинлаштириш ва солиқ органлари фаолиятини такомиллаштириш борасидаги ишлар давом эттирилади. Даромад солиғи ставкаларини 12 фоиздан 10 фоизга, кичик бизнес субъектлари учун ягона солиқ тўлови ставкасини 13 фоиздан 10 фоизга, шунингдек, ягона ижтимоий тўлов ставкасини 24 фоизгача камайтириш кўзда тутилмоқда.

Тиббиёт, таълим ва спорт объектларини сақлаш харажатлари корхоналарнинг солиққа тортиладиган базасидан чиқарилади, савдода илгари тўлаб келинган учта тўлов ўрнига эса ягона солиқ тўлови жорий этилади.

Шунингдек, жисмоний шахслар даромадларидан олинадиган солиқ ставкалари сезиларли даражада пасайтирилади, қатор бошқа солиқ тўловлари ва имтиёзлари унификация қилинади.

Айни пайтда саноатнинг ёқилғи-энергетика, нефть-газ-кимё мажмуалари, энергетика, олтин қазиб олиш ва рангли металлургия, кимё ва қурилиш материаллари саноати каби тармоқлари, ахборот ва коммуникация технологиялари соҳалари доимий диққат марказимизда бўлади.

Енгил саноат тармоқлари, шу жумладан, тўқимачилик саноати, хомашёни қайта ишлаш тармоқлари мамлакатимизда қандай бой манбаларга ва аҳолини иш билан таъминлаш бўйича қандай салоҳиятга эга эканини яхши биламиз. Шунинг учун ҳам бу соҳаларнинг ўсиши ва самарасини оширишга жиддий аҳамият берилади.

Олдимизда турган, алоҳида эътиборни талаб қиладиган яна бир муҳим масала – бу қишлоқ хўжалигида таркибий ўзгаришларни амалга оширишни изчиллик билан давом эттиришдан иборат. Биз истиқлол йилларида том маънода ғалла мустақиллигига эришдик, бугунги кунда фақат ўзимизни ғалла билан таъминлаб қолмасдан, айни вақтда ғалла ва ун маҳсулотларини экспорт ҳам қилмоқдамиз. Жаҳон пахта бозорларида ўзбек пахта толаси доимо юксак харидоргир бўлиб келмоқда. Буни икки йилдан бери Тошкент шаҳрида ўтказилаётган Халқаро пахта ярмаркаси натижалари ҳам яққол тасдиқлаб турибди.

Буларнинг барчаси бизни қувонтиради, албатта. Лекин, айни пайтда қишлоқ хўжалик ишлаб чиқаришининг самарасини ошириш, мулкчилик муносабатлари ва шаклларини тубдан ислоҳ қилиш, фермер хўжаликларини ривожлантириш ва мустаҳкамлаш, қишлоқларимизни обод этиш асосида қишлоқ аҳолисининг даромадлари ва турмуш даражасини юксалтириш вазифалари доимий эътибор марказида туриши шарт.

Шу мақсадларга эришишда қишлоқ жойларда ихчам, замонавий технологиялар билан жиҳозланган корхоналар қуриш, кичик бизнес ва тадбиркорлик, касаначиликнинг турли шаклларини ривожлантириш ўта муҳим аҳамият касб этади.

Бу масалалар бўйича Вазирлар Маҳкамаси (Ш.Мирзиёев) 2007-2011 йилларга белгиланган, мамлакатимизнинг барча ҳудудларини қамраб оладиган ягона дастур ишлаб чиқиши зарур. Унда қишлоқни ривожлантиришнинг асосий йўналишларини амалга ошириш учун тегишли тадбирлар, шу жумладан, молиявий омиллар ва солиқ имтиёзлари кўзда тутилиши лозим.

Бу дастур ҳақида гапирганда, ҳокимларнинг масъулиятини оширишга алоҳида эътибор бериш зарур. Нима учун баъзи вилоятлар қишлоққа саноатни олиб киришда сезиларли натижаларга эришяпти-ю, баъзилари бу масалада оқсамоқда?

Ҳар бир ҳоким ўз фаолиятига баҳо беришда ана шундай мезонларга асосланиши лозим. Эски тузумга хос рапортбозлик каби нуқсонларга чек қўйиш даркор.

Инсон ҳаёти учун муҳим бўлган соҳалар – ҳаёт даражасини кўтариш, соғлиқни сақлаш, таълим-тарбия, одамларнинг кайфиятига таъсир этадиган ижтимоий масалаларни ечишга алоҳида аҳамият бериш керак.

Албатта, қишлоқ хўжалик соҳасида ислоҳотлар бўляпти, лекин ислоҳотлар ислоҳот учун эмас, инсон учун бўлиши лозим. Мисол учун, фермерлик ҳаракатини олайлик. Бу ҳаракатнинг ҳаётимиздаги ўрни ва аҳамияти беқиёс, унинг келажаги бор. Аммо бу соҳада ҳам турли камчиликлар, салбий ҳолатлар учраётганидан кўз юмиб бўлмайди. Фермерларга кенг йўл очиб бериш керак, айни вақтда уларга нисбатан талабни ҳам сусайтирмаслик лозим.

Айтайлик, бир фермер мажбуриятини бажариб, ўз даромадидан орттириб, мактаб ёки боғча қуряпти, баъзи фермерлар эса зиммасига олган шартнома режасини ҳам бажармаяпти. Ҳолбуки, улар учун уруғлик, ёқилғи, ўғит ва кредит маблағлари ўз вақтида етказиб берилмоқда.

Агар биз бу борадаги шартнома мажбуриятларига қатъий амал қилмасак, табиийки, давлатимизга, халқимизга катта зиён етади.

Шу сабабли бу дастурни ишлаб чиқишда қишлоқ жойларда кичик корхоналар ташкил этишда давлат томонидан тегишли имтиёзлар берилиши керак. Шу билан бирга, қишлокда зарур инфратузилма – газ, сув, электр, коммуникация тармоқларини яратиб беришни ҳукумат ўз зиммасига олиши даркор. Шундагина бу жойларга чет эл инвестицияси келади, шундагина қишлоқда ривожланиш бўлади.

Мазкур дастурда қишлоқ хўжалигида етиштириладиган хомашёни, биринчи навбатда, мева-сабзавот ва чорвачилик маҳсулотларини тубдан қайта ишлаш масаласи муҳим ўрин эгаллаши даркор.

Чорвачилик соҳасида фермер хўжаликлари ташкил этиш, шунингдек, қишлоқдаги муҳтож оилаларни қорамол билан бепул таъминлаш ҳисобига чорва сони бугунги кунда 2000 йилга нисбатан учдан бир қисмга кўпайди.

Аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш миллий дастурига мувофиқ бу йил ҳам қишлоқ жойларда 60 мингга яқин кам таъминланган оилаларга чорва моллари, биринчи галда соғин сигирлар бепул берилиши кўзда тутилмоқда.

Лекин шулар қаторида таъкидлаш керакки, бугунги кунда чорвачиликни ривожлантиришнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, наслчиликни тубдан яхшилаш, ветеринария ва зоотехника хизматининг замонавий тармоғини ташкил этиш, ем-хашак, аввало, омухта озуқа билан таъминлаш каби муаммолар ҳамон долзарблигича қолмоқда.

Гўшт-сут ишлаб чиқариш тармоғини ривожлантириш, замонавий технология билан жиҳозланган ихчам хусусий корхоналарни ташкил этиш, шу асосда харидоргир маҳсулотлар сифати ва турларини оширишга алоҳида эътибор бериш зарур.

Мамлакатимизда сифатли хомашёнинг бой ресурслари мавжудлигига қарамасдан, мева-сабзавот маҳсулотлари ва узумни комплекс қайта ишлаш соҳасида ҳам қалашиб турган, ўз ечимини кутаётган муаммолар ҳали кўп.

Биз иқтисодиётимиз таркибида хизмат кўрсатиш соҳасини жадал ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратишимиз лозим.

Бугунги кунда мазкур соҳада ялпи ички маҳсулотнинг 39,5 фоизи яратилмоқда, унда иқтисодиётда банд бўлган меҳнатга лаёқатли аҳолининг қарийб 58 фоизи фаолият юритмоқда.

Ўтган йили бу соҳада муайян ишлар амалга оширилганини қайд этиш жоиз. Жумладан, маиший хизматлар 15 фоизга, таълим хизматлари, болалар ва ногиронларга ижтимоий хизмат кўрсатиш 30 фоизга кўпайди, молиявий хизматлар эса 2,5 марта ортди. Телекоммуникация хизматлари, уяли телефон алоқаси, Интернетдан жамоа бўлиб фойдаланиш шохобчалари ва бошқа соҳалар ҳам жадал суръатда ривожланмоқда. Телекоммуникация технологияларини такомиллаштириш бўйича кўрилган чора-тадбирлар 2006 йилда мамлакатимизнинг 220 та чекка ва олис аҳоли пунктларини телерадио тўлқинлари билан қамраб олиш имконини берди.

Универсал илмий кутубхоналар негизида ахборот-кутубхона марказлари ва ахборот-ресурс марказларининг ташкил этилиши аҳолига ахборот хизмати кўрсатишда янги имкониятлар очиб берди, улар ўқувчиларнинг билим даражаси ва мустақил таълим олиш имкониятини оширишга хизмат қилмоқда.

Шу билан бирга, республикамизда хизмат кўрсатиш соҳасининг сифати ва савияси бугунги кун талабларига жавоб бермайди, десак, айни ҳақиқатни айтган бўламиз.

Ўз-ўзидан равшанки, хизмат кўрсатиш ва сервисга бўлган талабнинг изчил ўсиб бориши билан бу соҳа нафақат аҳолининг турмуш даражасини яхшилаш, энг зарур замонавий хизматлар кўрсатиш, балки одамларнинг, биринчи навбатда, қишлоқ аҳолисининг бандлик муаммоларини ҳал қилишда муҳим роль ўйнаши керак. Шундан келиб чиққан ҳолда, биз хизмат кўрсатиш соҳасининг мамлакат ялпи ички маҳсулотидаги улушини 2007 йилда 42-43 фоизга етказишимиз даркор.

Иқтисодиётдаги таркибий ўзгаришларда коммуникация тизимлари – темир йўл ва автотранспорт инфратузилмаси, электр, газ ва сув тармоқларини ривожлантириш катта ўрин тутади. 2007 йилда жанубий йўналишда – янги Тошгузар-Бойсун-Қумқўрғон темир йўли бўйлаб поездлар қатновини йўлга қўйиш кўзда тутилмоқда. Бу йирик лойиҳага 450 миллион АҚШ долларига яқин хорижий ва маҳаллий инвестиция йўналтирилганини алоҳида таъкидлаш лозим.

Биз учун ушбу темир йўли нафақат муҳим стратегик аҳамиятга эга бўлган транспорт ўзаги, балки мамлакатимизнинг жанубий ҳудудлари – Қашқадарё ва Сурхондарё вилоятларини барқарор иқтисодий ривожлантиришга шарт-шароит яратадиган ва ҳал қилувчи асосий омиллар бўлиб хизмат қилиши билан бирга, аҳоли бандлигини таъминлашда, унинг фаровонлигини оширишда катта ўрин тутиши муқаррар.

Минтақада кўмир ва ёқилғи саноати каби етакчи соҳаларни ривожлантириш, Хонжиза конида полиметалл рудаларни қазиб олиш ва қайта ишлаш, Тюбегатан калий ўғитлар конини ўзлаштириш ишларини амалга ошириш имконини берадиган мезондир.

Транспорт коммуникациялари ҳақида гапирганда, яқинда қабул қилинган "2010 йилгача автомобиль йўлларини ривожлантириш концепцияси"ни амалга оширишга алоҳида эътибор қаратишимиз лозим.

Молия вазирлиги, Республика йўл жамғармаси, "Ўзавтойўл" давлат-акциядорлик компанияси ҳамда жойлардаги бошқарув органлари халқаро, давлат ва маҳаллий аҳамиятга эга бўлган янги автомобиль йўлларини қуриш, мавжуд бўлганларини реконструкция қилиш, замонавий логистика марказларини шакллантириш бўйича концепцияда белгиланган чора-тадбирларнинг сўзсиз бажарилишини таъминлаши керак.

Бугунги кунда иқтисодиётнинг етакчи тармоқларида ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш билан боғлиқ ишларнинг аҳволи ўзига жиддий эътибор қаратишни талаб қилади.

Баъзан бу борада мутлақо чидаб бўлмайдиган ҳолатларни учратиш мумкин.

Бир мисол. 2006 йилда тўқимачилик саноатида даққиюнусдан қолган эски дастгоҳлар билан таъминланган, зарар кўриб ишлаётган икки юзта корхонани ёпишга тўғри келди. Улар юқори харидоргир хомашё – пахта толасидан бозори бўлмаган, ўта сифатсиз ип-калава ва момиқ ишлаб чиқариб келган.

Аҳвол шундай бўлишига қарамасдан, бу корхоналар, биринчи навбатда туман, шаҳар ва вилоят ҳокимликлари раҳбарларининг масъуличилиги туфайли фаолият кўрсатишни давом эттирган.

Яъники, ҳокимлар бу сифатсиз маҳсулотнинг бозори йўқлигини билатуриб, гўёки одамларни иш билан таъминлаш мақсадида шу корхоналарни сақлаб келган. Савол туғилади: агар пахта толаси ҳокимларнинг хусусий мулки бўлса, уни зарар билан ишлайдиган шу корхоналарга берармиди? Йўқ, албатта!

Ушбу корхоналарни тугатиш ва ишчиларини бошқа корхоналарга ўтказиш ҳисобидан қарийб 20 минг тонна сифатли пахта толасини, яъни тахминан 22 миллион АҚШ долларига тўғри келадиган маҳсулотни тежашга эришдик.

Ёки ҳали-бери сақланиб қолаётган, сифатли технологиялар, экстракция ускуналарига эга бўлмаган, катта зарар эвазига сифатсиз, истеъмол учун яроқсиз ўсимлик ёғи ишлаб чиқараётган ёғ-мой корхоналарини олайлик.

Бу соҳадаги мавжуд аҳвол учун масъулиятни ким ўз бўйнига олади?

Минг афсуски, мамлакатимизнинг реал иқтисодиётида фаолият юритаётган корхоналарда эскирган технологиялар, жисмоний ва маънавий жиҳатдан аллақачон ўз умрини ўтаб бўлган асбоб-ускуна ва дастгоҳлар асосида ишлаётган ўнлаб ва юзлаб корхоналар сақланиб қолаётгани ҳақида салбий мисолларни кўплаб келтириш мумкин.

Баъзан бундай техника ва дастгоҳларни сақлаб туришнинг ўзига сарфланаётган харажатлар уларнинг ўрнига янги, замонавий ускуналарни сотиб олишдан қимматга тушмоқда. Ишлаб чиқаришдаги катта йўқотишлар ҳақида эса гапирмаса ҳам бўлади.

Бир ҳақиқатни барчамиз яна ва яна бир бор чуқур англаб олишимиз шарт. Тобора кучайиб бораётган рақобат муҳити ҳамда мунтазам ўзгариб турадиган бозор талаблари ишлаб чиқаришни модернизация қилиш, уни техник ва технологик жиҳатдан янгилаш билан боғлиқ масалаларга нисбатан бизнинг ёндашувларимизни мутлақо бошқатдан кўриб чиқишимизни талаб қилмоқда.

Бугунги кунда ишлаб чиқаришни техник жиҳатдан мунтазам модернизация қилиб бориш учун самарали рағбатлантириш тизимини яратишимиз зарур.

Бу борада модернизация қилиш ва янгилаш жараёнларини жадаллаштириш учун корхоналарнинг ўз маблағлари ва жалб қилинган маблағлар ҳисобидан йўналтираётган сармояларини уч йилга даромад (фойда) солиғидан, ўрнатилган ва ишлаб чиқариш жараёнида фойдаланилаётган янги ускуналарни эса мулк солиғидан озод қилиш бу масалага ижобий таъсир ўтказиши мумкин.

Шунингдек, ишлаб чиқариш фаолиятини амалга ошираётган ва ягона солиқ тўловини тўлаётган микрофирмалар ҳамда кичик корхоналар учун 5 йил муддатга инвестицион солиқ имтиёзини жорий қилиш таклиф этилади. Унга кўра, солиққа тортиш базаси янги сотиб олинган технологик ускуналар қийматига тенг миқдорда камайтирилади. Фақат бу кўрсаткич солиққа тортиш базасининг 25 фоизидан ошмаслиги керак.

Молия ва Иқтисодиёт вазирликлари, Давлат солиқ қўмитаси бир ой муддатда ушбу масала бўйича ҳукумат қарори лойиҳасини белгиланган тартибда ишлаб чиқсин ва тасдиқлаш учун киритсин.

Ҳурматли дўстлар!

Иқтисодий ислоҳотларни амалга оширишда бизнинг асосий устувор йўналишимиз бундан буён ҳам бизнес, жумладан, хусусий бизнес учун зарур бўлган барча қулай шароитларни яратишдан, давлатнинг иқтисодиётдаги иштирокини изчил камайтириб боришдан иборат бўлиб қолаверади.

Ушбу принципиал вазифаларни амалга оширишда қандай масалалар ва йўналишлар эътибор марказимизда бўлмоғи даркор?

Биринчидан, хусусий мулк ва хусусий тадбиркорлик ҳуқуқини ҳимоя қилишга доир қонунчиликни янада мустаҳкамлаш масаласига эътибор қаратиш лозим.

Бу борада яна қандай янги қонуний нормалар ва меъёрий ҳужжатлар қабул қилиниши зарурлигини, амалдаги қонун ҳужжатлари бугун нима учун ишламаётганини аниқлаш ғоят муҳим аҳамият касб этади.

Суд қарорларининг муқаррар равишда бажарилишини таъминлашда Суд қарорлари ижроси департаменти фаолиятининг самарасизлиги жиддий камчилик бўлиб қолмоқда.

2006 йили республикада ушбу тизимни мустаҳкамлаш юзасидан кескин чоралар кўрилди, унинг қадрлар таркиби деярли тўлиқ янгиланди, суд ижрочилари сони кўпайтирилди, уларнинг меҳнатини рағбатлантириш тадбирлари белгиланди.

Бироқ, афсуски, қабул қилинган суд қарорлари ижросини таъминлаш чоралари ҳалигача аниқ амалий натижа бераётгани йўқ, бу қарорларнинг аксарияти ойлаб, ҳатто йиллаб бажарилмасдан қолмоқда.

Ўтган йилдан бошлаб, биз кичик бизнес субъектларини рўйхатга олиш масаласида янги тартибни, яъни икки кун ичида хабардор қилган ҳолда рўйхатга олиш тизимини жорий қилишга ўтдик.

Шунга қарамасдан жойларда ҳамон эскича тартиб сақланиб қолмоқда, одамларга ўз иши, ўз бизнесини очиш ҳуқуқини берадиган турли лицензия ва рухсатномалар бериш тажрибаси давом этмоқда.

Шунингдек, бизнесни ёпиш ва тугатишни расмийлаштириш масаласи ҳам ҳал этилмаган ва тартибга солинмаган. Бунинг оқибатида бу ишларни ҳал қилиш баъзан ойлар давомида чўзилади.

Вазирлар Маҳкамаси (Ш.Мирзиёев) қисқа муддатда бу масалалар бўйича тегишли тартиб ўрнатиши лозим.

Иккинчидан, биз хусусийлаштириш ишларига нисбатан муносабатимиз ва ёндашувларимизни ҳам тубдан ўзгартиришимиз, иқтисодиётнинг кимё, электротехника саноати, қишлоқ хўжалиги машинасозлиги, қурилиш материаллари саноати ва бошқа етакчи тармоқларга қарашли корхоналарнинг акцияларини кимошди савдосига қўйиш бўйича қатъий чоралар кўришимиз зарур.

Бу ҳақда гапирганда, илгари ҳам айтган фикрни яна бир бор таъкидлашни истардим: биз хусусийлаштиришдан келадиган маблағлар ҳисобидан бюджетга тушумларни кўпайтиришни ўз олдимизга мақсад қилиб қўйганимиз йўқ.

Бу борадаги асосий масала – хусусийлаштириладиган объектларга эгалик қилишга даъвогарларнинг аввало объектларни модернизация қилиш, техник ва технологик жиҳатдан қайта жиҳозлаш ва жаҳон бозорида рақобатга бардошли маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича ўз зиммасига оладиган мажбуриятларидир.

(Давоми 3- бетда).

ХАЛҚИМИЗ УЧУН ФАРОВОН ТУРМУШ ШАРОИТИ ЯРАТИШ – АСОСИЙ ВАЗИФАМИЗДИР

(Давоми. Боши 1-,2 - бетларда).

Давлат мулки қўмитаси, Иқтисодиёт ва Молия вазирликлари ғоят қисқа муддатда амалдаги Хусусийлаштириш дастурларини қайта кўриб чиқсин ва бунда акциялар пакетлари, жумладан, давлатга тегишли назорат акция пакетлари бўлган, инвесторларга таклиф этиладиган стратегик муҳим объектлар рўйхатини тубдан кенгайтиришни назарда тутсин.

Такрор айтаман: биз бу масала бўйича бюджетга тушумларни кўпайтиришни ўйлаётганимиз йўқ. Гап бу ерда одамларнинг сармояси, маблағини мана шу соҳага жалб этиш ҳақида бормоқда. Чунки одамларда маблағ бор, лекин, айни пайтда, уларда агар пулимни сарфлайдиган бўлсам, эртага ортимдан тушади, текшир-текшир бошланади, деган ҳадик ва қўрқув ҳам йўқ эмас. Тан олиш керакки, бундай қўрқув бежиз эмас. Бизда ким кўп – текширувчи кўп.

Албатта, жамиятимизда ўта бойлар ҳам, ўта камбағаллар ҳам бўлмаслиги керак. Лекин, шу билан бирга, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик эгаларига, уларнинг ўз ҳалол меҳнати, пешона тери билан топадиган даромади ва бойлигига ёндашишда эски замондан қолган иллат ва асоратлардан бутунлай воз кечишимиз зарур. Лўнда қилиб айтганда, **уларга ҳасад билан эмас, ҳавас билан қараш** жамиятимизда тобора чуқур қарор топишини хоҳлардим. Ва бундай ҳолатни бугун ҳаётимизда содир бўлаётган ўзгаришларнинг табиий ва мантиқий натижаси тариқасида кўришимиз маъқул деб ҳисоблайман.

Бугунги кунда республика фонд бозори ва қимматли қоғозлар бозоридаги ишларнинг аҳволи ҳам бизни қониқтирмайди.

Бундай аҳвол кўп жиҳатдан корхоналардаги корпоратив бошқарув тизимидаги жиддий камчилик ва нуқсонлар билан боғлиқ.

Шуни очиқ айтишимиз керак, хусусийлаштириш тўғрисида баландпарвоз баёнот ва гаплар айтилгани билан амалда аксарият ҳолларда улар акциядорлик жамиятлари раҳбарларининг эшикларидаги лавҳаларнинг ўзгаришига, яъни директор ўрнига бошқарув раиси деган ёзув пайдо бўлишига, лекин ишнинг моҳияти ва усули эскича қолишига олиб келмоқда, холос.

Минг афсуски, мазкур акциядорлик компанияларининг Кузатув кенгашлари, тафтиш комиссиялари деярли ишламайди, улар номигагина, қоғозда қолиб кетмоқда.

Ушбу муаммони бундай корхоналар негизида хусусий корхона ва компаниялар ташкил этиш орқали ҳал қилиш мумкин, деб ўйлайман.

Ташкил этиладиган мазкур корхона ва компанияларга ишлаб чиқариш самарадорлигини сўзсиз ошириш ва рақобатга бардошли маҳсулот ишлаб чиқаришга қаратилган ўрта ва узоқ муддатли сармоя киритиш мажбуриятларини ўз зиммасига оладиган хусусий шахс ёки сони чекланган мулкдорлар эгалик қилиши лозим.

Бу вазифаларни биринчи галда иқтисодий ночор акциядорлик жамиятларига нисбатан уларни кейинчалик хусусий сармоядорларга сотиш шарти билан банкротлик механизмини қўллаш орқали ҳал этиш зарур.

Учинчидан, давлатнинг иқтисодиётдаги иштирокини кескин камайтириш бўйича юқорида қўйилган мақсадларга эришишда давлат назорат органларининг корхоналар хўжалик фаолиятига ҳар қандай ноқонуний аралашувига тўла барҳам бериш муҳим аҳамиятга молик масала бўлиб қолмоқда.

Албатта, кейинги уч йилда бу борада кўпгина ишлар амалга оширилди. Бугунги кунда республикамизда молия-хўжалик фаолиятини фақат солиқ органлари текшириши мумкин, тадбиркорларга нисбатан ҳар қандай санкциялар фақат суд қарорига биноан қўлланади. Қонунчиликдаги баҳсли масалалар тадбиркорлар фойдасига ҳал этилмоқда. Ҳисобот тақдим этишнинг барча шакллари ва турлари кескин қисқартирилди.

Бироқ, бу соҳада ҳали кўп иш қилиш керак. Гап бу ўринда корхоналар фаолиятига аралашиш учун маъмурий имкониятлардан, уларнинг молиявий ва бошқа ресурсларидан ҳар қандай шаклда ноқонуний фойдаланишга қаратилган уринишларнинг қатъий бартараф этилиши ва бундай хатти-ҳаракатларга йўл қўйганлар маъмурий тартибда ҳамда суд орқали жазоланиши зарурлиги ҳақида бормоқда.

Бизнинг асосий мақсадимиз шундан иборатки, ўз сармоясини аниқ бир ишга йўналтириб, ўзининг мулки ва маблағини ўртага қўяётган тадбиркор ҳар қандай даражадаги давлат амалдори, ҳеч қандай текширувчи унинг мулки ва бизнесига дахл қилишга ҳақки йўқлигига ишонч ҳосил қилиши керак.

Ўйлайманки, Олий Мажлисимиз, Бош прокуратура ва суд органлари ушбу вазифани амалга ошириш бўйича қўшимча қатъий чоралар кўради.

Тадбиркорликка нотўғри муносабат, бу соҳа вакилларига кўрсатилаётган зўравонлик кўринишларини бозорларимизда кўп учратиш мумкин. Шу ўринда яқинда телевидениеда намойиш этилган бир ҳолатни мисол келтирмоқчиман.

Бир хонадонда эр-хотин, биз ҳам тадбиркорлик орқасидан бой-бадавлат бўламиз, деб ўз ишини, ўз бизнесини очмоқчи бўлади. Яъни, улар уйида халқимизнинг машҳур таомларидан бўлмиш норин тайёрлашга ва уни бозорга чиқариб сотишга қарор қилади.

Ўзингиз яхши биласиз, норин тайёрлаш кўп меҳнат ва маҳоратни талаб қилади. Эр-хотин норин тайёрлаб, уни бозорга олиб чиқмоқчи бўлади. Лекин, шунга эътибор берайлик – бу ишни амалга оширишда улар қандай қутилмаган азоб-уқубат ва таъмагирликларга дучор бўлади:

– бозорга чиқишдан олдин яқин қўшиларни норин билан зиёфат қилиш керак;

– бозор дарвозасида ўз ҳаққини талаб қиладиганларнинг қўлига нимадир қистириш зарур;

– бир амаллаб бозорга кириб олгач, жой олиш учун паттачиларни, таомнинг сифатини текширадиган ва бошқа турли назоратчиларни рози қилиш керак;

– охирида бозорнинг энг каттаси бўлмиш бозорқўмнинг навбатдаги ўтиришига устига қази тўғралган бир лаган ёғли норинни совға-салом тариқасида узатиш лозим.

Ўзингиз ўйланг, бу аҳволда бечора тадбиркорнинг ўзига нима қолади, шунча азобдан сўнг у қандай эркин нафас олиши, қандай тадбиркорлик қилиши мумкин?

Охир-оқибатда нима бўлади – хотинининг "йиғиштиринг бу ишингизни, тадбиркор бўлмасдан кетинг", деб эрига қуйиниб гапирганини кўрамиз.

Бундай ҳолатни кўрган ҳар қандай одам фақат ёқасини ушлаб, тавба дейишга мажбур бўлади. Афсуски, қанчалик аччиқ бўлмасин, бу бор ҳақиқат.

Бундан келиб чиқадиган хулоса шуки, тадбиркорларнинг қонуний ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш бўйича ҳали кўп иш қилишимиз кераклигини ҳаётнинг ўзи тақозо этмоқда.

Тўртинчидан, кооперация алоқаларини кучайтириш ва ҳамкорликни мустаҳкамлаш, мақсадга мувофиқ ҳолатларда, трансмиллий корпорациялар таркибига кириш очиқ иқтисодиёт йўлида изчил ривожланишимизнинг муҳим омили ҳисобланади.

Масаланинг бу тарзда қўйилиши, аввало, хомашёни комплекс равишда ва чуқур қайта ишлаш негизида қўшимча қиймат даражаси юқори, замонавий юксак технологияларга эга бўлган саноат тармоқларини ривожлантиришга қаратилган таркибий ислоҳотларимизнинг моҳиятидан келиб чиқади.

Бизнинг ўзига хос шароитимизни ҳисобга олган ҳолда, йирик трансмиллий компаниялар билан кооперация алоқалари ва ҳамкорликни кенгайтириш ҳамда мустаҳкамлаш – бу, авваламбор, замонавий менежмент, ишлаб чиқаришни бошқариш ва меҳнатни ташкил этишнинг замонавий шаклларини жорий қилиш, энг илғор технологиялардан фойдаланиш ва, энг муҳими, маҳсулотларимизни сотиш учун жаҳон бозорларига чиқиш имконини яратади.

Кооперация ва ҳамкорлик ҳақида гапирганда, биз нафақат ноёб минерал-хомашё бойликларини, нафақат корхоналарнинг ишлаб чиқариш қуввати ва салоҳиятини, балки мамлакатимиздаги мавжуд интеллектуал ресурсларни, юқори малакали ишчи кучларини таклиф этишни ҳам назарда тутамиз.

Бу вазифани амалга ошириш учун, биринчи навбатда, автомобилсозлик, самолётсозлик, қишлоқ хўжалиги машинасозлиги, электротехника, енгил саноат, тўқимачилик, озиқ-овқат, фармацевтика, қурилиш материаллари саноати ва бошқа юқори технологияли тармоқларда катта имкониятлар мавжуд.

Бешинчидан , барчамизга яхши аёнки, бизнеснинг муваффақияти бозор иқтисодиёти институтлари, хусусан, юксак профессионал даражадаги мустақил аудитни, суғуртанинг замонавий шаклларини ва молиявий хизматларнинг бошқа турларини кенг ривожлантиришга бевосита боғлиқ.

Ана шу институтларни ривожлантириш учун юртимизда тегишли ҳуқуқий асос яратилган, аммо бу борадаги чора-тадбирларни амалга оширишда сусткашлик ва юзаки қарашларга йўл қўйилмоқда.

Шуни қайд этиш лозимки, бизни аудит тизимининг ҳозирги аҳволи қониқтирмайди, чунки у ҳали-бери бизнес самарадорлигини реал баҳолашнинг зарур воситасига айлангани йўқ. Бу сектор шунчаки расмиятчилик учун ишламоқда ва ҳозирги кунга қадар молия бозорида етарли ишонч қозона олмаяпти.

Бизнесни суғурталаш соҳасидаги ишлар ҳам мутлақо қониқарсиз аҳволда. Мамлакатимиз суғурта компаниялари, маблағи ва тажрибаси етишмаслиги туфайли, ҳозирги вақтда тижорат шартномаларининг аксарият турларини суғуртавий таъминлаш, жумладан, экспорт кредитларини кафолатлаш имконига эга эмас. Бундай ҳолат экспорт ҳажми ва қўламига ўзининг салбий таъсирини кўрсатмоқда.

Шу муносабат билан Молия вазирлиги нафақат ушбу секторлардаги аҳволни танқидий баҳолаши, балки бутун молиявий инфратузилмалар фаолияти самарадорлигини чуқур ўрганиб чиқиши ва бир ой муддатда Вазирлар Маҳкамасига ўз таклифларини киритиши зарур.

Учинчи энг муҳим устувор йўналиш – бу, хорижий инвестицияларни, биринчи галда, тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб этиш борасидаги ишларимизни ҳар томонлама кучайтиришдан иборат .

Юртимизда яратилган қулай имтиёз ва преференциялар тизими туфайли 2006 йил ҳолатига иқтисодиётимизга жами 20 миллиард АҚШ долларидан зиёд миқдордаги хорижий инвестиция жалб этилди. Тўғридан-тўғри жалб қилинган хорижий инвестициялар ҳажми эса фақатгина 2000-2006 йиллар мобайнида 9,3 марта ошди ва 2,5 миллиард АҚШ долларини ташкил этди.

Мамлакатимиз иқтисодиётига чет эл инвестицияларини жалб этиш – бу нафақат хорижий шериклар билан ҳамкорликда янги, истиқболли лойиҳаларни амалга ошириш, айни пайтда – бу аввало янги замонавий техника, дастгоҳ ва ускуналар, технология ва ноу-хауларни жорий этиш, шу асосда ишлаб чиқарадиган маҳсулотларимизнинг юксак сифатини таъминлашга қаратилган.

Энг муҳими, четдан имтиёзли сармояларни олиб келиш – бу пировард натижада мамлакатимизда рақобатга бардошли, кучли иқтисодиётни барпо этиш ва жаҳон бозорида ўз муносиб ўрнимизни эгаллашга қодир бўлиш демакдир. Ўйлайманки, бугунги кунда бу ҳақиқатни ҳеч кимга исботлаб ўтиришнинг ҳожати йўқдир.

Шуни алоҳида таъкидламоқчиманки, инвестициялар, биринчи навбатда, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар оқими – бу, чет эллик шерикларимиз республикамизда амалга оширилаётган кенг кўламдаги демократик ва бозор ислоҳотларининг тўғрилиги ҳамда самарадорлигини тан олгани, уларнинг биз билан ҳамкорлик қилишга тайёр эканининг яна бир тасдиғидир.

Ўз-ўзидан аёнки, ҳеч қайси ўзига ишонган хорижий компания, айниқса хусусий компания чуқур ислоҳотлар амалга оширилмаётган, сармоя киритишнинг зарур кафолат ва истиқболлари мавжуд бўлмаган бозорга қадам босмайди.

Бу эса бизнинг зиммамизга хорижий инвестициялар учун имкон қадар кўп қулайлик яратилган муҳитни шакллантириш масалалари билан мунтазам ва атрофлича шуғулланиш вазифасини юклайди.

Барчамизга маълумки, 2007 йил учун Инвестиция дастури тасдиқланди. Бу дастурда реал иқтисодиётнинг энг муҳим тармоқлари ва ижтимоий соҳада йирик инвестиция лойиҳаларини амалга ошириш, қиймати 3 миллиард 950 миллион АҚШ долларига тенг бўлган инвестиция маблағларини ўзлаштириш кўзда тутилган.

Ушбу дастур доирасида 1 миллиард АҚШ долларидан кўпроқ миқдорда хорижий инвестициялар жалб этилиши мўлжалланмоқда.

Бу маблағнинг салкам 700 миллион доллари ёки қарийб 68 фоизини тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ташкил этади. Хорижий инвесторлар билан ҳамкорликда жорий йилда 80 га яқин инвестиция лойиҳаси амалга оширилади, улар бугунги кунда зарур шартномалар ва молиявий манбалар билан таъминланган.

Бу лойиҳаларнинг барчасини санаб ўтирмасдан, фақат энг йирикларини айтиб ўтмоқчиман.

Булар – Хонжиза ва Учқулоч конларида ҳамкорликда полиметалл рудалар қазиб олиш, Устюрт минтақаси ва Орол денгизида ҳамда бошқа инвестиция киритилаётган ҳудудларда нефть ва газ бўйича геология-қидирув ишларини амалга ошириш, углеводород хомашёсининг истиқболли конларини ўзлаштиришни давом эттириш, "Тошкент-Ангрен" темир йўл линиясини электрлаштириш, 16 та енгил саноат корхонасини техник қайта жиҳозлаш, Сургил конидан олинадиган хомашё негизида полиэтилен ва полипропилен ишлаб чиқариш бўйича қўшма корхона ташкил этиш, уяли алоқа тармоғини кенгайтиришга қаратилган лойиҳаларни рўёбга чиқариш, Қорақалпоғистон Республикаси, Хоразм вилояти, Бухоро, Самарқанд, Гулистон, Жиззах ва Қарши шаҳарларидаги ичимлик суви билан таъминлаш тизимларини такомиллаштириш, шунингдек, бошқа бир қатор лойиҳалардан иборат.

Иқтисодиётимизнинг энг муҳим, аввало, етакчи тармоқларини модернизация қилиш ва техник жиҳатдан қайта жиҳозлаш бўйича лойиҳаларни амалга ошириш мақсадида ўтган йили Ўзбекистон Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси тузилганидан барчангиз яхши хабардорсиз.

Мазкур жамғарманинг устав капиталини 1 миллиард АҚШ доллари миқдорида шакллантириш белгиланган эди.

2007 йилнинг 1 январигача жамғарманинг устав капиталига 500 миллион доллар маблағ жалб этилди.

Жамғарманинг асосий вазифаси фақат маблағларни жамлаш ҳамда таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ва ишлаб чиқаришни модернизация қилиш учун ҳал қилувчи аҳамиятга молик муҳим лойиҳаларни молиялаштириш билан чекланмайди, балки хорижий инвесторлар – чет эл компаниялари, банклари, халқаро молия институтлари билан ҳамкорликда ўзаро тенг шартларда инвестиция лойиҳаларини молиялаштиришни ҳам ўз ичига олади.

Ишончим комилки, Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси ривожлангани сари унинг истиқболли кенгайиб бораверади, иқтисодиётимизни модернизация қилишдаги ўрни ва аҳамияти эса ҳар томонлама ошади.

Айни вақтда шуни тан олиш керакки, республикамизда иқтисодиётимизга инвестиция киритиш салоҳиятига эга бўлган чет эллик инвесторлар билан талаб даражасида иш олиб борилмаяпти.

Авваламбор, улар Ўзбекистондаги сармоя ётқизиш учун мавжуд бўлган катта имкониятлар, шунингдек, инвесторлар учун яратилган ҳар томонлама кенг, қулай шарт-шароит ва кафолатлар бўйича зарур, керакли информация ва маълумотга эга бўла олмаяпти.

Шу маънода, Ташқи иқтисодий алоқалар, инвестициялар ва савдо вазирлиги ҳузурида янги ташкил этилган Хорижий инвестициялари ахборот билан таъминлаш ва кўмаклашиш агентлиги – "Ўзинфоинвест"дан умидимиз катта. Мазкур агентлик хорижий ишбилармон доираларни республикамиздаги мавжуд инвестиция муҳити ҳақида атрофлича ахборот билан таъминлаб қолмасдан, уларга лойиҳаларни амалга ошириш борасида ҳам ҳар томонлама кўмаклашади.

2007 йилда алоҳида эътибор талаб қиладиган яна бир устувор вазифа – бу иш ҳақи миқдорини ва аҳоли турмуш даражасини изчил ошириб боришни таъминлащдан иборат.

Бу вазифанинг ечими мамлакатимиз тараққиётининг ҳозирги босқичида наинки улкан ижтимоий аҳамиятга эга, айни пайтда юртимизда ижтимоий-сиёсий барқарорликни мустаҳкамлашнинг ҳал қилувчи омили, десак, ҳақиқатни айтган бўламиз.

Ўз-ўзидан равшанки, иш ҳақининг ҳар қандай оширилиши кўплаб омил ва сабабларга, биринчи навбатда, иқтисодий тараққиёт самарадорлигига, корхоналар, бутун мамлакат молиявий барқарорлигининг ўсишига, пул муомаласининг мутаносиблиги ва миллий валютамиз – сўм курсининг барқарорлигига бевосита боғлиқ.

Реал иш ҳақининг ошиши истеъмол товарлари, ички бозоримизнинг харидоргир, сифатли маҳсулотларга тўлдирилиши ва энг муҳими, инфляция даражаси билан узвий боғлиқ. Акс ҳолда, нарх-навонинг кўтарилиши иш ҳақининг ҳар қандай оширилишини йўққа чиқариши мумкин.

Лўнда қилиб айтганда, реал иш ҳақининг ошиши – бу иқтисодиётнинг қандай суръатларда ривожланаётганини, мамлакатнинг молиявий аҳволи мустаҳкамланаётганини, мутаносиб монетар сиёсат қандай таъминланаётганини яққол акс эттирадиган ўзига хос кўзгу ва кўрсаткичдир.

Статистик маълумотлар ва социологик тадқиқотлар натижаларига кўра, мамлакатимизда 2006 йилнинг охирида ўртача реал ойлик иш ҳақи 185 минг сўмни ёки салкам 150 АҚШ долларини ташкил этган.

Мамлакатимиз иқтисодиёти ривожи учун мустаҳкам ва барқарор пойдевор яратилганини ҳамда шаклланиб бораётган тенденцияларни инобатга олган ҳолда, биз ўз олдимизга 2007 йилда ўртача иш ҳақини камида учдан бир миқдорда, 2010 йилга бориб эса, яъни яқин уч йил давомида уни 2,5 баробар ошириш вазифасини қўймоқдамиз.

Табиийки, шунга мос равишда пенсиялар, нафақалар, стипендиялар ва аҳолига тўланадиган бошқа хил тўловлар миқдори ҳам ўсиб боради.

Албатта, бу вазифа, бу марра нечоғлиқ мураккаб эканини биз яхши англаймиз. Айни пайтда бу ҳар томонлама асосланган ва ҳал этиладиган вазифа эканини таъкидламоқчиман.

Ўз навбатида иш ҳақининг муттасил ошиб бориши аҳоли истеъмол талабининг ўсишида кучли омил бўлишини, бу эса иқтисодиётимизда ишлаб чиқариш ҳажмларининг келажакда янада ортишини рағбатлантиришга хизмат қилишини назарда тутмоғимиз керак.

Бешинчи энг муҳим устувор масала – бу кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг жадал ривожланишини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, шу асосда аҳолининг бандлиги ва фаровонлигини ошириш муаммоларини ҳал этишдан иборат.

Биз кичик бизнесни ривожлантириш асосида бир-бири билан ўзаро чамбарчас боғлиқ бўлган учта вазифани олдимизга қўямиз.

Биринчидан, жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, кичик бизнес ички бозорни зарур товар ва хизматлар билан тўлдирадиган, иқтисодиётнинг таркибий негизини белгилаб берадиган энг муҳим сектор ҳисобланади, шунингдек, аҳолини иш билан таъминлашда, унинг даромадларини оширишда энг асосий омил ва манба бўлиб хизмат қилади.

Иккинчидан, ҳозирги шароитда жаҳон ва минтақавий бозорларда рақобат кескинлашиб бораётгани ҳаммамизга аён. Айнан кичик бизнес ўзининг ҳаракатчанлиги, кам сармоя талаб қилиши ҳисобидан ишлаб чиқаришни енгилроқ ва тез модернизация қилиш, ишлаб чиқарилаётган маҳсулот турларини янгилаш имкониятига эга экани ва шу тариқа бозор конъюнктурасининг ўзгарувчан талабларига яхши мослаша олиши билан эътиборлидир.

Учинчидан, кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантиришнинг моҳияти ҳақида гапирар эканмиз, бу борада ўта муҳим бир масалани эътиборимиздан четда қолдирмаслик керак.

Кичик бизнес ва тадбиркорлик ўсиши билан биз мамлакатимизда таянчимиз ва суянчимиз бўлмиш мулкдорлар ўрта синфини шакллантириш вазифасини бевосита ҳал қилишга эришамиз. Буни ҳеч қачон унутмаслигимиз ва ўзимизга яхши тасаввур этишимиз лозим.

Бир сўз билан айтганда – кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик бугунги кунда аҳоли бандлигини таъминлайдиган ва унинг асосий даромад манбаи бўлган муҳим бўғинга айланмоқда.

Айни пайтда у иқтисодиётни изчил ривожлантиришнинг энг муҳим омили, жамиятимиз ижтимоий ва сиёсий барқарорлигининг кафолати, мамлакатимизни тараққиёт йўлидан олға етаклайдиган фаол ҳаракатлантирувчи куч сифатида намоён бўлмоқда.

Сўнгги йилларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантириш учун қулай шарт-шароит яратиш йўлида кўп иш қилинди.

Юқорида айтилганидек, давлатнинг бизнес фаолиятига аралашуви кескин чекланди, кичик бизнес субъектларини рўйхатга олиш жараёни сезиларли даражада соддалаштирилди ва уларнинг ошкоралиги таъминланди, солиқ ставкалари унификация қилинди ва камайтирилди, маҳсулотларни стандартлаш ва сертификациялаш тизими такомиллаштирилди, биржа савдоларини ривожлантириш орқали тадбиркорларнинг моддий-техник ресурслардан эркин фойдаланиши билан боғлиқ кўп масалалар ҳал қилинди, микрокредитлаш ва микролизинг йўли билан тадбиркорларга кредит беришнинг янги шакллари жорий этилди.

Шуни таъкидлаш лозимки, буларнинг барчаси ўзининг ижобий натижасини берди. Фақат 2006 йилнинг ўзида кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳасида қўшимча равишда 290 минг янги иш ўрни яратилди, бу эса мамлакатимизда очилган янги иш жойларининг 50 фоиздан ортиғини ташкил этади.

2007 йилнинг бошида фаолият кўрсатаётган кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик корхоналарининг сони қарийб 350 мингтага етди ёки 2000 йилдагига нисбатан 2,3 марта кўпайди. Бугунги кунда кичик бизнеснинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши 42,1 фоизни ташкил этмоқда.

Шулар билан бирга, биз бугунги кунда кичик бизнеснинг мавжуд салоҳиятини тўла намоён қила олмаётганимиз, уни етарлича ишга сололмаётганимизни қайд этишга мажбурмиз. Бугун кичик бизнеснинг техник жиҳозланиш даражаси, унинг таркибий тузилмаси, хусусий тадбиркорликнинг ривожланган саноат соҳасидаги ўрни бизни қониқтирмайди.

Ҳозирги кунда машинасозлик ва металлга ишлов бериш, енгил саноат, айниқса, трикотаж, тикувчилик буюмлари, пойабзал каби тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришга ихтисослашган соҳалар, шунингдек, қурилиш материаллари саноатида кичик бизнеснинг ўрни ва улуши мутлақо етарли даражада эмас.

Бунинг учун, биринчи галда, маҳаллий ҳокимият органлари – туман, шаҳар ва вилоятлар ҳокимлари масъул бўлиши керак. Айни вақтда, хўжалик бирлашмалари ва корхоналар раҳбарларидан ҳам кичик бизнесни ривожлантириш учун нималар қилаётганини қатъий сўраш вақти келди, деб ўйлайман.

Бу борадаги бизнинг доимий вазифамиз – мамлакатимизда кичик бизнес ва тадбиркорликнинг ўрни ва роли изчил ўсишини таъминлаш, 2007 йилда унинг ялпи ички маҳсулотдаги улушини 45 фоизга, 2010 йилда эса 50-52 фоизга етказишдан иборат.

Биз кичик бизнес таркибини, авваламбор, унинг техник ва технологик тузилмасини яхшилаш масаласини кун тартибига кескин қилиб қўйишимиз даркор.

Бу ўринда гап хомашёни бирламчи қайта ишлайдиган оддий ишлаб чиқаришдан юксак технологик ишлаб чиқаришга ўтиш зарурати ҳақида бормоқда. Бу жараён ички бозордаги талаб ва маҳсулот экспортини кенгайтиришга йўналтирилиши лозим.

Бугунги кунда кичик бизнес ва тадбиркорлик маҳсулотлари мамлакатимиздаги умумий экспорт ҳажмининг атиги 11 фоизини ташкил этиши мутлақо номақбул ҳолат, деб ҳисоблайман.

Ўзининг кичик корхонасини очаётган тадбиркорлар биринчи галда корхонани замонавий ускуналар, бозор талабига қараб тез ўзгартириш мумкин бўлган ихчам технологиялар билан жиҳозлашга эътибор қаратиши, рақобатга бардошли маҳсулот ишлаб чиқаришни ўзлаштириши керак.

Бугун кичик бизнес соҳасида юксак профессионализм ва интеллектуал салоҳиятга асосланган меҳнатни тобора кенг қўллаш, фан ва техниканинг илғор ютуқларини фаол жорий этиш энг зарур ва долзарб масала бўлиб турибди.

Вазирлар Маҳкамасига бир ой муддатда бу масалалар юзасидан ҳукумат қарорини тайёрлаш ва қабул қилиш вазифаси топширилади.

Ҳурматли мажлис иштирокчилари!

Банк-молия тизимида олиб борилаётган ислоҳотларни янада чуқурлаштириш ва қўламини кенгайтириш бўйича қуйидаги устувор вазифаларга эътиборингизни қаратмоқчиман.

Сўнгги йилларда банк тизимида муайян ижобий ўзгаришлар рўй берди – бугун жами банк капитали 1 триллион сўмдан ошади ва у 2000 йилга нисбатан 7,4 марта ўсди, банк муассасалари тармоғи икки баробардан зиёд кўпайди.

Микрокредитбанк ташкил этилди ва у ўтган қисқа давр ичида кичик бизнес субъектларига 25 миллиард сўмдан ортиқ микрокредитлар ажратди. Минибанклар тармоғи жадал ривожланмоқда, уларнинг сони бугунги кунда 1800 тадан ортади.

Факторинг ва лизинг хизматлари каби банк хизматларининг янги турлари ўзлаштирилмоқда. Аккредитивлар бўйича хизматлар, пластик карточкалар ёрдамида нақд пулсиз ҳисоб-китобларни амалга ошириш, истеъмол кредитлари ажратиш, омонатларнинг эътиборли тортадиган янги турларини жорий этиш ва бошқа хизматлар яхши йўлга қўйилмоқда.

Шу билан бирга, бу соҳада жиддий ташвиш уйғотадиган кўпгина масала ва муаммолар ҳалибери ўз ечимини топмасдан қолмоқда.

Капиталлашув даражасининг пастлиги ҳанузгача сақланиб қолмоқда, банк хизматлари бозорида деярли рақобат йўқ.

Аксарият тижорат банклари асосан қисқа муддатли товар кредитлари ажратиш билан чекланиб қолмоқда ва инвестиция жараёнларида деярли иштирок этмаяпти.

Мамлакатимиз иқтисодиётига жалб этилаётган инвестицияларнинг умумий ҳажмида тижорат банкларининг ўз капитали улуши атиги 5 фоизни ташкил этишини қандай баҳолаш мумкин?

Ҳолбуки, банклар молия-саноат гуруҳлари ташкил этишнинг ташаббускори ва фаол иштирокчиси бўлиши даркор. Марказий банк Адлия вазирлиги, Давлат мулки қўмитаси, бошқа манфаатдор хўжалик бирлашмалари, идоралар, корхоналар билан биргаликда амалдаги қонунчиликни танқидий нуқтаи назардан кўриб чиқиши ва бу масалалар юзасидан Вазирлар Маҳкамасига аниқ ва амалий таклифлар киритиши керак.

Бугунги кунда банк тизимини ислоҳ қилиш борасидаги энг муҳим вазифалар – банкларнинг ўз устав капиталини кўпайтириш, аҳоли, тадбиркорлик субъектлари ва сармоя киритиши мумкин бўлган инвесторлар, шу жумладан, хорижий инвесторларнинг бўш пул маблағларини жалб қилиш учун акциялар чиқариш ва уларни фонд бозорларида фаол жойлаштириш каби комплекс чораларни амалга оширишдан иборат бўлмоғи лозим.

Ишни шундай йўлга қўйиш керакки, мижозлар, тадбиркорлар банкларнинг ортидан эмас, аксинча, банклар бизнес вакиллари ва аҳоли орқасидан юрадиган бўлсин.

Ҳеч шубҳасиз, банклар ҳал қилиши лозим бўлган асосий вазифалардан яна бири – нақд пул маблағларининг банкдан ташқари айланишини янада қисқартириш бўйича амалий чоралар кўришдан иборат.

Одамларнинг банкларга бўлган ишончини ошириш, уларни ишончли ҳамкор деб қарашига эришиш учун мунтазам равишда иш олиб бориш даркор.

Бу борада ҳар бир банк қатъий амал қилиши шарт бўлган асосий талаб шуки, мижоз қачон мурожаат қилмасин, банк уни нақд пул билан таъминлаши лозим. Бу ҳар бир банк, унинг ҳар бир бўлими ва филиали учун асосий қоида бўлиши зарур.

Бизнинг доимий эътиборимизни талаб қиладиган еттинчи устувор йўналиш – бу коммунал хўжалик соҳасида ислоҳотларни янада чуқурлаштириш билан боғлиқ.

Шу мақсадда уй-жой коммунал хўжалигида рўй бераётган жараёнларни яна ва яна бир бор танқидий баҳолаб, барчамиз учун муҳим ҳаётий аҳамиятга эга бўлган ушбу соҳада ҳамон сақланиб қолаётган жиддий муаммоларнинг илдизига етиш ва уларни бартараф қилиш зарур.

Бу борада қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Уй-жой кодекси, "Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатлари тўғрисида"ги қонун ва бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларга тўлиқ амал қилинишига эришишимиз даркор.

Ширкатлар билан уларга коммунал ва таъмирлаш-қурилиш хизматлари кўрсатадиган корхоналар ўртасидаги шартномавий-ҳуқуқий муносабатларни тубдан қайта кўриб чиқиш ва янада мустаҳкамлаш, аҳолига кўрсатилаётган хизматларнинг сифати учун ҳар икки томоннинг масъулиятини ошириш лозим.

Битта ширкат томонидан хизмат кўрсатиладиган уйлар сонини энг мақбул ҳолга келтириш бўйича бошланган ишларни ниҳоясига етказиш керак. Токи улар турараржойларни эксплуатация қилиш ва сақлаш муаммоларини ҳал этиш билан аниқ ва бевосита шуғулланиш имкониятига эга бўлсин.

Шунингдек, иссиқлик билан таъминлаш ва уни бошқаришнинг бутун тизимини кескин ўзгартириш даркор. Маълумки, бу масалада мавжуд қозонхоналар ва иссиқлик таъминоти тармоқларининг техник ҳолати энг заиф бўғин ҳисобланади.

Муқобил ёқилғи манбаларидан фойдаланган ҳолда, локал иссиқлик ва иссиқ сув таъминоти тизимларига босқичма-босқич ўтишни таъминлаш ҳамда эскирган, ёқилғини кўп сарф қиладиган қозонхоналарни табиий газни тежаб сарфлайдиган ускуналарга алмаштириш масалаларини ечиш учун чуқур ўйлаб иш олиб бориш керак.

Иссиқлик ва сув таъминоти корхоналари ходимларининг масъулиятини ошириш, уларнинг меҳнатини рағбатлантириш бўйича пухта ва аниқ ўйланган механизми жорий этиш масаласи бугунги кунда принципиал муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ушбу соҳа учун жавоб берадиган тузилмалар фаолиятини баҳолашда, уларнинг меҳнатига ҳақ тўлаш даражасини белгилашда истеъмолчилар, биринчи навбатда, шаҳар ва посёлкалар аҳолиси иссиқлик ва сув билан қанчалик узлуксиз ва энг муҳими, сифатли таъминлангани асосий мезон бўлмоғи керак.

Бу масалада сув ва иссиқлик таъминоти корхоналари, маҳаллий ҳокимият органлари, шунингдек, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш идораларининг роли ва масъулиятини белгилаб қўйиш лозим, токи уларнинг ҳар биридан аниқ жавоб талаб қилиш мумкин бўлсин.

Ҳукумат манфаатдор тузилмалар, Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари билан биргаликда бир ой муддатда коммунал соҳадаги ислоҳотларни изчил давом эттириш, энергияни тежайдиган технологияларни жорий қилиш ва бошқариш тизимини такомиллаштириш, қозонхоналар, иссиқлик ва сув таъминоти ҳамда оқава тизимларини модернизациялаш бўйича дастур ишлаб чиқсин ва Вазирлар Маҳкамасига киритсин.

Азиз дўстлар!

Ҳар бир йил мамлакатимиз тарихида, халқимиз ҳаётида ёрқин ва ўчмас из қолдирмоқда, десам, ўйлайманки, ҳаммангиз бу фикрга қўшиласиз.

Шу маънода, 2007 йилнинг юртимизда Ижтимоий ҳимоя йили деб эълон қилингани алоҳида мазмун ва аҳамият касб этади. **Бу борада қабул қилинган Дастур ва режаларимизнинг бош мақсади – халқимиз учун муносиб турмуш шароити яратишдан иборатдир.**

Ана шу юксак марраларга эришиш учун мамлакатимизда демократик, ҳуқуқий давлат, эркин иқтисодиёт талабларини тўлиқ жорий этиш, фуқаролик жамияти асосларини қуриш, бир сўз билан айтганда, ҳақиқатан ҳам ҳеч кимдан кам бўлмайдиган ҳаёт барпо этиш учун ўзимизнинг куч-қувват ва ҳаракатларимизни аямаслигимиз керак. Энг муҳими, юртимизда ўзаро ҳурмат ва ҳамжиҳатлик, аҳиллик ва меҳр-оқибат муҳитини янада мустаҳкамлаш олдимизда турган барча вазифаларни амалга оширишда энг катта пойдевор бўлишини унутмаслигимиз зарур.

Сўзимни якунлар эканман, мана шу йўлда сизларга ва сиз орқали бутун халқимизга сиҳат-саломатлик, куч-ғайрат, ишларингизда янги му

Заҳириддин Муҳаммад Бобур таваллудининг 524 йиллигига

БОБУР АСАРЛАРИДА ВАТАН ТУЙҒУСИ

ЎЗБЕК ХАЛҚИ БОЙ ИЛМИЙ-АДАБИЙ МЕРОСИНИНГ ЖАҲОН ХАЛҚЛАРИ МУЛКИГА КЎТАРИЛИШИДА АЛ-ХОРАЗМИЙ, БЕРУНИЙ, ИБН СИНО, МИРЗО УЛУҒБЕК, ЛУТФИЙ, АЛИШЕР НАВОИЙ КАБИ ЎНЛАБ УЛУҒ АЛЛОМАЛАР ҚАТОРИДА ЗАҲИРИДДИН БОБУРНИНГ НОМИ ЎЗИГА ХОС ЎРИННИ ЭГАЛЛАЙДИ.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур ўзбек мумтоз адабиётининг йирик вакили, буюк шоир, тарихчи, географ, давлат арбоби, истеъдодли саркарда, бобурийлар сулоласи асосчиси, темурий шаҳзодалардан. Тарихдан маълумки, Ўрта Осиёдан дунёга кўплаб мутафаккир олимлар, шоирлар ва жаҳонгашта саркардалар етишиб чиққанлар. Маданиятнинг, илм-фан, меъморчилик ва санъатнинг ривожланган, тараққий этган даври ҳисобланган XIV-XVI асрлар Мовароуннаҳр тарихида ўзига хос ёрқин ва аҳамиятли из қолдирди.

Бу даврда улкан давлат арбоби, қомусий аллома, мумтоз шоир сифатида танилган Заҳириддин Муҳаммад Бобур Мирзо яшаб ўтган. У қисқа —47 йил умр кўрди. Лекин шу суронли умри мобайнида у жаҳон тарихидан шавкатли ўрин олди.

У умр бўйи эл-улусга наф, давлат, салтанатга фойда келтирадиган ибратли ишларни амалга оширди. Унинг бирдан-бир мақсади инқирозга юз тутган темурийлар давлатининг парчаланиб кетишидан сақлаб қолиш ва мустаҳкамлаш, Марказий Осиёда марказлашган йирик давлат барпо этиш эди. Ўзаро жангу жадаллар, омонсиз тўқнашувлар туфайли юз берган омадсизликлар, кетма-кет мағлубиятлар унинг ўз она диёридан бош олиб кетишига сабаб бўлди. Бобур жануб сари юриш бошлади. Афғонистон ва Ҳиндистонни эгаллаб, катта империя вужудга келтирди. Бу тарихдаги янги бир салтанат — бобурийлар салтанати эди.

Бобур номини дунёга машҳур қилган шоҳ асари «Бобурнома», «Хатти Бобурий», «Мубаййин», «Волидия» ҳозирдаги «Девони»да унинг 119 ғазали, битта маснуъ шеъри, 208 рубоийси, 10 дан ортиқ туюқ ва қитъалари, 50 дан ортиқ муаммо, 60 дан зиёд фардлари киритилган ва нашр этилган. Девоннинг умумий ҳажми 270 байтдан иборат, 8 маснавий ҳам ўрин олган.

Бобур ижодида, хусусан шеъриятида киндик қони тўкилган она юртни дилдилдан қўмсаш, унинг тупроғига талпиниш; ғариблик азоблардан ўтли ҳасрат, ёру диёр соғинчи ва висол машаққатлари, замона носозликлари бадиий таҳлил этилади.

У умрининг охирига қадар туғилиб ўсган диёридан кўнгил узолмайди. Ватан туйғуси Бобур учун чексиз умид, учқур хаёл бўлиб қолди. Бир муддат унинг хаёли севимли юртини тарк этмас, Ватандан жудолик бутун умр унинг қалбини эзар эди. У доимо ўз юртини эслаб қайғу чекади, она-диёридан ажраганига афсус-надомат қилади.

Беқайд мену хароби сийм эрмасман,
Ҳам мол йиғиштирур лаим эрмасман.
Қобулда иқомат этди Бобур дерсиз,
Андоқ демангизларки, муқийм эрмасман.

Бобур Мирзонинг Ватанига қайтиш орзуси ушалмади. Салтанат уни умр бўйи Ҳиндистонга боғлаб қўйди.

Кўпдан бериким ёру диёрим йўқтур,
Бир лаҳзау бир нафас қарорим йўқтур.
Келдим бу сари ўз ихтиёрим бирла,
Лекин, боруримда ихтиёрим йўқтур,
Қобулда иқомат этди Бобур дерсиз,
Андоқ демангизларки, муқийм эрмасман.

Бобур Мирзонинг Ватанига қайтиш орзуси ушалмади. Салтанат уни умр бўйи Ҳиндистонга боғлаб қўйди.

Кўпдан бериким ёру диёрим йўқтур,
Бир лаҳзау бир нафас қарорим йўқтур.
Келдим бу сари ўз ихтиёрим бирла,
Лекин, боруримда ихтиёрим йўқтур,
— деган эди. У Ҳиндистонда ўзини бир томондан катта давлатнинг ҳукмдори, иккинчи томондан ёр-диёридан жудо бўлган бир ғариб мусофир бўлган киши деб ҳис қилади. Юртида эканлигида унинг салтанати, мустаҳкам давлати йўқ эди. Давлат, салтанат Бобур қалбидаги Ватанига, она-тупроғига, халқига бўлган меҳр-муҳаббатни енга олмади. Салтанат ва давлатни ўз диёрида барпо эта олмаганидан ҳасрат чекади. Унинг қатор шеърларида ушбу ҳолат ўз ифодасини топади.

Ёд этмас эмиш кишини ғурбатда киши,
Шод этмас эмиш кишини меҳнатда киши.
Кўнглим бу ғаريبликда шод ўлмади, оҳ,
Ғурбатда севунмас эмиш, албатта киши.

Бобур шеъриятида Ватан тимсоли асосий ўринни эгаллайди. У қаерда бўлмасин ўз ёру диёрини эслаб, ватан соғинчида ўртанади. Шоир назарида ватан — севимли ёр-маъшуқа уйғунлигида ҳам гавдаланади.

Васфингни неча улусдин эшитгаймен,
Не навъ қилиб васлингга етгаймен,
Гар васл муяссар ўлмаса нетгаймен,
Бошимни олиб қай сариға кетгаймен?

Шоир ёрни диёрга, ёр ҳажрини диёр фироқига тенг кўяди, бу икки образни — «ёр» билан «диёр»ни кетма-кет тизади ёки бири орқали иккинчисини ифодалайди, диёрсиз ёрни, ёрсиз диёрни кўз олдига келтира олмайди:

Мени ҳижронда куйдурсанг сендин кўнгил совутмасмен,
Агарчи сен унуттунг мени, сени мен унутмасмен.

Ёридан жабр, диёридан жафо кўради, шунга қарамай, ёрини соғинади, диёрини қўмсайди.

«Бобурнома» асарида Фарғона вилоятининг таъриф, таснифини баён қилишда табиий-географик жойлашиши билан бир қаторда мевалари, ҳайвонот олами тўғрисидаги маълумотларни ҳам келтириб ўтади. «...Жанубий тарафидаги касабалар бир Андижондурким, васатта воқе бўлубтур, Фарғона вилоятининг пойтахтидур. Ошлиғи вофир, меваси фаровон, қовун ва узуми яхши бўлур. Қовун маҳалида полиз бошида қовун сотмоқ расм эмас. Андижоннинг ношпотисидан яхшироқ ношпоти бўлмас...»

Бобур кейинчалик ўз Ватанининг қовун ва узуми, сувини соғиниб:

Қовун бирла узумнинг ҳажрида кўнглимда ғам ҳар сў,
Оқар сувнинг фироқидин кўзумдан ҳар дам оқар сув,

— деган эди.

Бобур дунёнинг аччиқ-чучугини татиб кўрган файласуф шоир, аллома сифатида мушоҳада юритади, одамларни яхшилик қилишга чорлайди, гоҳ тақдирнинг аёвсиз зарбаларидан безор бўлиб эл-юртдан бош олиб чиқиб кетмоқчи бўлади.

Шу тариқа инсонга хос қувонч ҳам, ғам ҳам шоир шеъриятида бирдек маъно, моҳият касб этади. Бу ҳол ўз-ўзидан унинг ҳаётийлигини, инсонийлигини таъмин этади. Албатта, бунга Бобурнинг бир умр Ватанидан айро тушгани, унинг сўнгсиз соғинчу аламлари сабаб бўлган. Шу жиҳатдан қуйидаги ғазали алоҳида аҳамиятга эга.

Ғурбатда ул ой ҳажри мени пир қилибтур,
Ҳижрон била ғурбат менга таъсир қилибтур.

Ёрдан (Ватандан) айрилиб яшамоқ азоби мени қаритди, ҳижрон билан ғурбат ўз таъсирини кўрсатди, деб бошлайди Бобур. Лекин ҳеч қачон унга етишиш орзусидан кечмайди, аксинча, ҳамиша шу умид билан яшайди.

Мақдур борича қилурам саъйи висолинг,
То тенгрини билмонки, нетақдир қилибтур.

Тангри пешонамга нима ёзганини билмайман, лекин қазойи қадар етгунча-ўлгунча унинг билан кўришиш ҳаракатини қиламан, дейди.

Бу Ҳинд ери ҳосилидин кўп кўнгил олдим,
Не судки, бу ер мени дилгир қилибтур.
Сендин бу қадар қолди йироқ ўлмади Бобур,
Маъзур тут, эй ёрки, тақсир қилибтур.

Бу байтда ҳеч бир нарса Ватаннинг ўрнини босолмаётгани ошкора айтилади, яъни Бобур шу қадар йироқда қолиб, узоқда яшаб ўлмади, эй ёр. Ҳолбуки у сенсиз аллақачон ўлиши керак эди, ўлмади! Сен унинг гуноҳини кечир, авфу эт! Бу ўринда ҳам ёр-диёр мавзуси синоним қўйилади. «Ул ой» (Ватан) дарди шоирни шу қадар ларзага солади.

Бобур асарларини ўрганган одам унинг диёрини — Ватанини иштиёқ билан севганини англаб етади. Бироқ тожтахт унинг диёрига бўлган ихтиёри, имконларини чеклаб қўяди. Шоирнинг Ватани, халқига бўлган муҳаббати уларнинг осойишталиги, саодати учун кураши билан боғланади. Умрининг охиригача шу ишқ, шу туйғу билан яшайди.

Бобур Ўзбекистон Мустақилликка эришгандан сўнг туғилган юртида ҳақиқий қадр-қиммат топди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонига кўра 1993 йилда Бобур таваллудининг 510 йиллиги тантанали нишонланди. Андижон, Наманган, Тошкент шаҳарларида Бобур номида боғлар яратилди. Унинг номида университет, театр, кутубхоналар фаолият кўрсатмоқда. Ҳар йили Бобур таваллуд топган 14 февраль куни ҳурмат-эҳтиром билан хотирланиб келинмоқда.

Акром АКМАЛОВ,
Республика Маънавият тарғибот маркази бўлим мудири
Ойтожи ОХУНЖОНОВА,
катта ўқитувчи

ЎЗБЕК ХАЛҚИНИНГ УЛУҒ ФАРЗАНДИ

ЖАҲОНГА МАШҲУР ДАВЛАТ АРБОБИ, БУЮК САРКАРДА, ОЛИМ, ШОИР ВА АДИБ ЗАҲИРИДДИН МУҲАММАД БОБУР ТАВАЛЛУДИГА 524 ЙИЛ ТЎЛЯПТИ. МАНА ШУ ДАВР МОБАЙНИДА БИР МУДДАТ БЎЛСАДА КЎПЛАБ ТАРИХШУНОС, АДАБИЁТШУНОС ОЛИМЛАР ТОМОНИДАН ТАРИХНИНГ БУ БУЮК СИЙМОСИ ТАРИХИНИ, АДАБИЙ, ИЛМИЙ МЕРОСИНИ , СИЁСИЙ ФАОЛИЯТИ ВА ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАРНИНГ ПОДШОЛАРИ БИЛАН ОЛИБ БОРГАН ДИПЛОМАТИК ЁЗИШМА ВА ХАЛҚАРО АЛОҚАЛАРИНИ ЎРГАНИШГА БЎЛГАН ҚИЗИҚИШ СЎНМАДИ. У ДУНЁГА НАФАҚАТ ҲАССОС ШОИР СИФАТИДА, БАЛКИ БУЮК ВА ШИЖОАТЛИ САРКАРДА, МАШҲУР ПОДШО ВА ИСТЕЪДОДЛИ ДИПЛОМАТ БЎЛИБ ТАНИЛДИ.

Тарихий манбаларда келтирилишича Бобур (маъноси «йўлбарс») исми жисмига монанд бўлиб, ажойиб суворий, жасур қиличбоз, камонбоз ва моҳир сузувчи бўлган. У саркардаларга хос довюраклик, эпчиллик, сергайратлилик хислатларини ўзида мужассам қилган киши бўлиб, эпчилликда унга тенг келадигани камдан кам топилган. У шу даражада бақувват бўлганки, ҳатто икки қўлтиғига икки одамни олиб қалъа девори устида машқ қилган. Бобур доимо ўлимга ва душман юзига тик қараган. Ўз кучига ва тақдирга ишонган. Бу фазилатлар эса унга кишиларни ўз орқасидан эргаштириш имконини берган. У жангда кимлар билан тўқнаш келган бўлса, уларнинг жанг санъати ва ҳарбий салоҳиятларини ўрганган.

Бобурнинг буюклиги шундаки у ўз тасарруфига киритган ерлардаги маҳаллий аҳолининг таланишига ва хўрланишига йўл қўймади, бузғунчиликларнинг амалга оширилишига тўсқинлик қилди.Ҳиндистон бўйлаб у барпо эттирган боғлар ҳали ҳануз унинг бунёдкорлигига қўйилган ҳайкалдек яшнаб турибди. Унинг инсонпарварлиги, самимияти, ҳарбий салоҳияти ва моҳир дипломатлиги эл орасида машҳур бўлди. Заҳириддин Муҳаммад Бобурдаги улуғ хислатлардан яна бири масалани қон тўкмасдан, тинч йўл билан ҳал этиш эди. Жумладан, у Ҳиндистонга юриш олдидан Ҳиндистоннинг дарвозаси ҳисобланган Бехрани эгаллайди. Бобур юқоридаги хислатларига содиқ ҳолда, бу тоғ эли билан яхши муомала қилмоқ лозим деб ҳисоблайди. Бу халқнинг мол-мулкига сира ҳам зиён етказмаслик ҳақида фармон беради. Шу билан бирга ўз аскарларига халқни хафа килмасликни тайинлайди. Бу ҳақда Бобурнинг ўзи «Бехра элига зарар ва заҳмат еткурмай, Бехранинг шарқида Бахат суйининг ёқасида бир зорда («сабза-зорда»бўлса керак) тушулди»,- дейди «Бобурнома»да. Бобур подшоҳ давлат ишларини юритишда ҳам масаланинг иложи борича тинч воситалар ва адолат йўли билан ҳал қилинишига интилган. Кимки унга бош эгиб келган бўлса, бобоси Темур каби авф этган.Кимки унинг подшоҳлигини тан олса, унга ўзи эгалик қилиб турган ерининг ҳукмронлиги топширилган.Ҳиндистонга ҳукмронлиги йилларида турли миллат ва динга мансуб кишиларни ва уларнинг урф-одатларини камситмаган, аксинча ҳурмат билан ёндошган. У ҳар бир давлат арбобига хизмати ва мавқеига яраша мурувват кўрсатган. Ўлими олдидан Бобур подшоҳнинг ўғли ва вориси Ҳумоюнга энг аввало ўзи ҳукмрон бўлган ерда қунт ва ҳалоллик билан сиёсат олиб боришни, айбдорларни жазолашда айбидан пушаймон бўлганларга нисбатан шафқатли ва саховатли бўлишни, камбағал ва бечораларни ўз ҳимоясига олишни васият қилганлиги ҳам унинг нақадар буюк подшоҳ бўлганлигидан далолатдир.

Ҳинд олимлари Р.Ч.Мажумдор Х.Ч.Раичадхури ва Калиникор Даталлар инглиз тилида ёзилган «Ҳиндистон тарихи» номли йирик асарларида Бобур шахсияти ва фаолиятига шундай таъриф берадилар: «Бобур Осиё тарихидаги энг ажойиб ва афсонавор шахслардан биридир. Бобур мустаҳкам иродали ва жасур лашкарбоши эди. У қаҳри қаттиқ истилочи эмас. Қонли қирғинлар ва катта вайронагарчиликлардан завқланмасди.У севимли ота, нозик дидли рассом, меҳрибон дўст, Аллоҳга содиқ эди, табиат ва ҳақиқатни, мусиқа ва бошқа санъатларни жуда севар ва аъло ижро этарди. У ҳар қандай қийин ва хатарли шароитда хам тушкунликка тушмасди: Бобурнинг Ҳиндистонда янги давлат барпо этиши мамлакат тарихида янги, ўзига хос даврнинг бошланишига мустаҳкам замин яратди».

Бобур қаердаки бўлмасин, тақдир зарбалари уни қаергаки улоқтирмасин, ўз ота юрти, ота-боболари, халқига бўлган содиқлик уни тарк этмади, ўз юрти тупроғини ҳар қандай бойлик ва салтанатдан афзал кўрди:

Ўзга юртда шоҳ бўлгунча,
Ўз юртингда гадо бўл

дерди у ўзига-ўзи, аммо қисмати уни Ҳинд сари юзланмоққа мажбур қилади:

Толе йўқки жонимга балолиғ бўлди,
Ҳар ишники қилдим, хатолиғ бўлди.
Ўз ерни қўйиб Ҳинд сори юзландим,
Ёраб нетайин, не юз қаролиғ бўлди.

У гарчанд «ўзга юртда шоҳ» бўлган бўлсада, адолатли, халқларвар ва бунёдкор подшо хислатларини ўзида намоён қила олган буюк шахс сифатида жаҳонга танилди, Ўзбек халқининг номини, шарафини ҳимоя қилди, аждодларига хос фарзанд бўлди:

«Не ерда бўлсанг, эй гул, андадур чун жони Бобурнинг,
Ғарибингга тараҳҳум айлагилким Андажонийдир».

Феруза ҚОСИМОВА,
Тошкент Давлат шарқшунослик институти халқаро муносабатлар факультети 3-курс талабаси

Назм

БОБУР ҒАЗАЛИГА МУХАММАС

Сипқарурмен ишқ шаробин, куюк дил дармонидур,
Томчи-томчи ашқ тўккан Мажнун чашми гирёнидур,
Сарвигулнинг юзин кўрмак андалиб армонидур,
Гул жамолин ёпқон ул гулнинг ики райҳонидур,
Ғунча сиррин очқон ул икки лаби хандонидур.

Қоши ёси эгилур оху кўзининг устида,
Чарх урармен соғиниб босган изинг устида,
Аҳду паймон қилган турғайму сўзинг устида?
Ул мусалсам икки зулфи гул юзининг устида,
Гул уза оғнар магар ул иккининг давронидур.

Абри найсон ишқ элининг маҳзун ичу тошидур,
Тоғдин тушган санг-кўчки қатлим маломат тошидур,
Зулфи қуллоби қўлинда қурбон ошиқ бошидур,
Сел эмасдур ер юзин тутқон кўзимнинг ёшидур,
Раъд эмасдур кўкка чирмашқон кўнгул афғонидур.

Тенг келолмас гулзорга фалакнинг маҳ, кавкаби,
Андалиблар орзу-армонидур гулғунча лаби,
Раҳм айламас ҳолим кўриб недур мақсад-матлаби?
Ложарам бўлғай паришону ҳавойи мен киби,
Зарра янглиғ кимки бир хуршед саргардонидур.

Ул малаксиймо ҳаёли гуфтугў ҳар тилдадур,
Дардмандларнинг давоси ширинсуҳан, хушфеълдадур,
Ёр фикрин билмас Забиҳилло дили хижилдадур,
Ул пари ишқида Бобур, кўнглум андоқ телбадур,
Ким сочи занжиридур, чоҳи зақан зиндонидур.

Забиҳилло НУРИЛЛО

ТИЖОРАТ ХАБАРЛАРИ ВА ЭЪЛОНЛАР

ТОШКЕНТ ШАҲАР АҲОЛИСИ ДИҚҚАТИГА!

«Тошиссиққуввати» ИЧБ Тошкент шаҳрида истиқомат қилувчи аҳолига шуни маълум қиладики, иссиқликни ҳисобга олувчи асбоблар ўрнатилиши бўйича аҳолининг манфаатдорлигини ошириш мақсадида 2007 йил 20 январдан бошлаб иссиқ сув таъминоти (тариф)лари арзонлаштирилади:

— ҳисоблаш асбоблари мавжуд бўлганда — иссиқ сув меъёр (3,2 м³/киши/ ой) доирасида истеъмол қилинганда 1 м³ учун 590 сўм ва иссиқ сув меъёрдан ортиқ истеъмол қилинганда ҳар бир м³ учун 655 сўм/м³

«Ўзбек Давлат цирки» республика бирлашмаси

Тошкент Давлат цирки 2007 йил 10 февралдан бошлаб

Ҳар бир **ШАНБА** ва **ЯКШАНБА** кунлари соат 12.00 ва 15.00 да

БАРЧА ЦИРК ЮЛДУЗЛАРИ

Японияда ўтказилган цирк санъати халқаро фестиваллари совриндорлари иштирокида, шунингдек йиртқич ҳайвонлар (йўлбарслар, айиқлар, маймунлар...) ва амазонка-йигитлар аттракционлари

ШОШИЛИНГ! ШОШИЛИНГ! ВА ҲАММАНИ ТАКЛИФ ЭТИНГ!

Томошалар: шанба ва якшанба кунлари соат 12.00 ва 15.00 да бошланади.

Чипталар цирк кассаларида ва туман кассирлари томонидан сотилмоқда.

Ҳақ ҳар хил усулда тўланиши мумкин.

Касса эрталабки соат 9.00 дан ишлайди.

Маълумотлар учун телефонлар: 144-35-91, 144-35-94, 144-32-23.

Мунажжим башорати

ҚАРЗ БЕРМАНГ ВА ҚАРЗГА ПУЛ ОЛМАНГ

14 ФЕВРАЛЬ, ЧОРШАНБА

Мунажжимлар бугун одамлар кўпроқ пессимистик кайфиятга мойил бўлишларини таъкидлашади. Бу ҳолат Қуёшнинг Қовға буржи 26-даражасида бўлиши билан боғлиқ экан. Бундай пайтларда одамлар фақат ва фақат ўзларига ишониб иш кўришлари оқибатида ҳаддан зиёд худбинлашиб кетишлари мумкин.

Меркурий сайёрасининг бизнинг кўзимизга тескари кетаётгандай ҳаракати билан боғлиқ ҳолда транспорт ҳаракатининг ёмонлашиши, телефон алоқаларининг узилиб қолиши, кўпгина учрашув ва музокаларнинг барбод бўлиши ҳолатлари юзага келади. 14 февралдан то 7 мартгача бировга қарзга пул бериш ва шу вақт орасида ҳеч бир нарсани қарзга олмаслик тавсия этилади.

Ойнинг самодаги ҳолати денгиз саёҳатлари ва сув билан боғлиқ муолажалар хайрли бўлишидан дарак беради. Бу — айни кутилмаган кашфиётлар,турли хил кутилмаган тухфалар ҳамда энг мураккаб ва қутилиб бўлмайдиган вазиятлардан муваффақиятли чиқиб кетиш пайтларидир.

БУГУН:

— сидқидилдан меҳнат қилиш (омадингиз меҳнатсеварлигингизга боғлиқ бўлади);

— ташаббус ва ирода кучингизни намоён этиш;

— узоқ вақт иш берадиган идиш-товоқлар, асбоблар ва бошқа ашёларни харид қилиш.

Абу Райҳон Беруний номли Тошкент Давлат техника университети ректорати ва энергетика факультети деканати «Электротехника, электромеханика ва электротехнологиялар» кафедраси доценти Тўлқин Жўраевич Ортиқовга укаси

Тоҳиржон ОРТИҚОВнинг

вафоти муносабати билан чуқур таъзия билдиради.

МУАССИС: ТОШКЕНТ ШАҲАР ҲОКИМЛИГИ
Буюртма Г- 107

Бош муҳаррир
Акмал АКРОМОВ

Манзилимиз: 700000, Тошкент шаҳри, Матбуотчилар кўчаси, 32

ТЕЛЕФОНЛАР:
хатлар — 133-29-70; эълонлар: 133-28-95, 136-57-65. факс: (3712) 133-21-56.

Душанба, сешанба, чоршанба, пайшанба ва жума кунлари чиқади.
Нашр кўрсаткичи — 563

Газета Тошкент шаҳар Матбуот ва ахборот бошқармасида 02-1-рақам билан рўйхатга олинган.

Ҳажми — 2 босма табоқ, офсет усулида босилади. 4398 нусхада босилди. Қоғоз бичими А-2

Нашрни етказиб бериш масалалари бўйича турар жойлардаги почта бўлимларига ёки «Тошкент почтамти»га — 133-74-05 телефонига мурожаат қилишингиз мумкин.

Газета «Тошкент оқшоми»нинг компьютер марказида терилди ва саҳифаланди.

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси. Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй.

1 2 3 4 6